

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.

Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviap.gov.ua.

Ідентифікатор медіа R30-01101

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 20 2023

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського.....3

Аналітика

Політичні акценти

Горова С.

Історична рекомендація Єврокомісії щодо початку переговорів про вступ України до ЄС в експертних оглядах.....4

Тарасенко Н.

Ситуація в українській освіті в умовах російсько-української війни.....12

Потіха А.

Епідемічний стан в Україні у висвітленні засобів масової інформації...21

Економічний ракурс

Кулицький С.

Зміна курсової політики на валютному ринку і розвиток макрофінансової ситуації в Україні.....27

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	35
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	37
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	48
Наукові видання НАН України.....	51
Астрономічна наука	54

До уваги держслужбовця

Шумілова А., Штих П.

Нові надходження до відділу науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.....	55
---	-----------

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського

«Для України принципово реалізувати всі сім рекомендацій Єврокомісії та виконати необхідне на цьому етапі нашого шляху в ЄС», – наголосив Президент В. Зеленський.

«Бажаю здоров'я, шановні українці, українки!

Головне за цей день.

Зустрівся з лідером кримськотатарського народу М. Джемільєвим – сьогодні його день, день народження, 80 років.

Достойна людина, смілива. Захисник свого народу та всієї України.

Я відзначив М. Джемільєва званням Героя України. Вважаю, що це абсолютно заслужено. Я подякував йому й за те, скільки він зробив для наших людей, для нашої свободи. Справді моральний авторитет. Я подякував і за те, що пан Мустафа-ага зараз разом з нами в боротьбі проти російської агресії.

Звичайно, ми говорили з ним про Крим, про захист наших людей на півострові. Ми пам'ятаємо про всі частинки нашої держави й маємо відновити свободу для всієї України без винятків.

Я дякую всім у світі, хто пам'ятає, що російська атака на міжнародний порядок, заснований на правилах, почалася саме з Криму. Саме із захоплення Криму Росія почала цю агресію та дестабілізацію. І важко уявити відновлення спокою для світу, якщо не повернути вкрадене Росією Україні. Відновлення нашої територіальної цілісності – це глобальна потреба.

Провів сьогодні тривалу нараду з дипломатами, урядовцями, представниками Верховної Ради щодо підготовки нашої держави до політичного рішення Європейської ради про початок переговорів про членство України у Євросоюзі. Наші кроки та наші рішення. Працюємо над тим, щоб отримати безумовне рішення про початок переговорів. Для України це принципово – реалізувати всі рекомендації Єврокомісії, які були надані, усі сім рекомендацій, та виконати необхідне на цьому етапі нашого шляху у Європейський Союз. Успіх нашої держави й людей – економічний, соціальний, успіх у розвитку відносин України зі світом – може бути тільки як спільний успіх усієї Європи. Заради цього ми поступово, не зупиняючись навіть у час повномасштабної війни, посилюємо наші інституції, наші законодавчі норми. І я вдячний усім, хто допомагає це робити, хто підтримує відповідні рішення, хто їх впроваджує.

Провів сьогодні кілька нарад і щодо наших нових міжнародних кроків, які заплановано на найближчі тижні. Перемовини з лідерами держав-партнерів, нові пакети підтримки для наших воїнів, міжнародна комунікація України.

Можемо й мусимо забезпечити абсолютно чіткий результат: хоч би яким був інформаційний порядок денний світу, наші партнери мають нас розуміти й чути українців. І це буде.

Є важлива новина з Румунії: почав роботу центр підготовки пілотів F-16, там навчатимуться наші хлопці. Я дякую Президенту Румунії Йоханнісу та Прем'єр-міністру Нідерландів Рютте за те, що всі наші домовленості виконуються.

Були сьогодні й доповіді розвідки – керівника ГУР Буданова та керівника Служби зовнішньої розвідки Литвиненка. Дякую обом цим нашим структурам – кожному й кожній, хто в них служить, – і передусім за те, що Україна знає й знатиме, ЩО готує ворог і як відповідати – правильно, потужно. Як на землі, так і в Чорному морі.

І, звичайно, фронт.

Авдіївка, Мар'їнка, Бахмутський напрямок, Лиманський напрямок, Куп'янськ, Запоріжжя, Херсонщина...

На кожному із цих напрямків складно. Але я дякую всім, хто стійкий. Дякую всім, хто не втрачає сили й позицій. Я дякую всім командирам, які дбають про солдатів. Усім бойовим медикам, які рятують життя. Усім нашим людям, які пам'ятають, що Україна живе завдяки тому, що є кому зупиняти ворога.

Слава нашим воїнам! Слава всім нашим героям!

Слава Україні!» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2023. – 13.11).*

Аналітика

Політичні акценти

С. Горова, ст. наук. співпроб. ФПУ НБУВ

Історична рекомендація Єврокомісії щодо початку переговорів про вступ України до ЄС в експертних оглядах

Європейська комісія дала «зелене світло» Україні на початок переговорів про вступ до Євросоюзу, проте дату старту офіційних переговорів на сьогодні ще не визначено. Формування дати залежатиме від того, як швидко Україна виконає всі рекомендації, що було схвалено минулого року після надання країні статусу кандидата на вступ до ЄС. Такий висновок міститься у звіті Єврокомісії, оприлюдненому в Брюсселі.

Як повідомляють ЗМІ (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv2z3zz178no>. 2023. 8.11), наступний звіт Єврокомісія планує підготувати в березні 2024 р. Тому не виключено, що саме тоді переговори стартують офіційно. Президент Єврокомісії У. фон дер

Ляєн заявила, що Україна виконала 90 % завдань, які були передумовою початку переговорів. «Українці глибоко реформують свою країну та готуються до вступу, навіть коли вони ведуть екзистенціальну війну... На цій підставі ми рекомендували сьогодні, щоб Рада ЄС відкрила переговори про вступ. Ми також рекомендуємо, щоб рада схвалила переговорну рамку, коли Україна виконає реформи, що тривають», – заявила вона (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv2z3zz178no>. 2023. 8.11).

Єврокомісія рекомендувала почати переговори про вступ до ЄС і з Молдовою, також із застереженнями.

У повідомленні місії Міжнародного валютного фонду також зазначається, що експерти МВФ і представники влади України мали дискусії в рамках консультацій, які зосереджувалися на середньостроковій політиці, що має закласти основу для тривкого, стійкого та екологічно безпечного відновлення та підтримати Україну на її шляху до вступу у ЄС.

Хоча війна значно вплинула на виробничі потужності, Україна має великий потенціал зростання після того, як війна завершиться, залежно від вибору політики та реформ і наявності фінансових ресурсів, вважають у МВФ. «Належне керування відбудовою в повоєнний період у поєднанні з рішучими реформами (зокрема, стосовно керування державними інвестиціями, корпоративного керування та бізнес-клімату) у контексті вступу до ЄС могли б стимулювати повернення мігрантів та інвестиційні потоки, необхідні для закладення стійкішої основи для економічного зростання й допомоги у виконанні ширших завдань розвитку України», – додали у фонді (URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2023/11/10/pr23389-imf-and-ukraine-reach-staff-level-agreement-eff>. 2023. 10.11).

Проте, як зазначають у ЗМІ, Україна має ще повністю виконати певне «домашнє завдання». Як уточнила президент ЄК У. фон дер Ляєн, основний прогрес Київ досягнув у сфері конституційного правосуддя, реформі відбору Вищої ради правосуддя, антикорупційній програмі, боротьбі з відмиванням грошей, стосовно важливих заходів щодо стримування олігархів у суспільному житті, а також у новому законі про медіа та прогресі щодо нацменшин.

Водночас умовою переговорів про членство України у ЄС є продовження виконання незавершених реформ надалі. Зокрема, Києву потрібно буде прийняти законодавство про меншини, боротьбу з корупцією і врегулювати лобіювання, щоб привести його у відповідність до європейських стандартів у рамках свого «антиолігархічного плану дій». Необхідні кроки також включають закони, що стосуються Національного антикорупційного бюро, його кадрового складу та повноважень щодо боротьби з хабарництвом (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4638625-vstup-ukrainy-do-yes-khto-mozhe-zirvaty-perehovory>. 2023. 8.11).

При цьому експерти зазначають, що Україна може стати частиною ЄС у 2030 р., вказуючи вже на те, що обидві сторони повинні виконати своє

«домашнє завдання». Так, депутат від «Слуги народу» М. Мезенцева, заступник голови Комітету Верховної Ради з питань інтеграції України до ЄС зазначила: «Я прошу не цитувати, що Мезенцева сказала, що ми будемо у ЄС у 2030 р. Але я прошу наголосити, що є політичні цикли, але я вірю, що в 2029 р. українські політики зможуть бути представлені в євроінституціях» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-chlenstvo-v-yees-2030-rik/32675010.html>. 2023. 8.11).

За її словами, політичний цикл у ЄС полягає ось в чому: у травні 2024 р. мають відбутися вибори до Європарламенту, який обирається на п'ять років. І тоді наступні вибори мають бути в 2029 р. Нові склади Єврокомісії призначають у виборчі роки восени. Тому М. Мезенцева переконана, що перші українські євродепутати та перший єврокомісар від України можуть з'явитися в Брюсселі в 2029 р. Відтак цей політичний календар підштовхує, щоб Україна була у ЄС до або в 2030 р.

Треба зазначити, що першим із провідних посадовців ЄС про можливість членства України у ЄС у 2030 р. зазначив Ш. Мішель, президент Європейської ради. Відповідаючи на питання про 2030 р., він зазначив: «Так, Україна може стати частиною ЄС у 2030 р., якщо обидві сторони виконають своє домашнє завдання» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-chlenstvo-v-yees-2030-rik/32675010.html>. 2023. 8.11).

У своєму коментарі стосовно такої дати можливого вступу одна з провідних експертів з євроінтеграції В. Мовчан, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, підкреслила: «Як б сказала, що ця дата оптимістично-реалістична. Думаю, що в принципі це можливо. Але це потребує зосередженості й зусиль з обох боків і дуже гарної координації. Це не є легкий дедлайн» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-chlenstvo-v-yees-2030-rik/32675010.html>. 2023. 8.11).

У свою чергу директор Центру «Нова Європа» С. Солодкий вказав на те, що «українська влада налаштовується на мету бути готовою до вступу максимум через два роки. Похвальний термін, але будьмо реалістами... Якщо впродовж майже півтора року після отримання статусу кандидата Україна зі складнощами імплементувала сім рекомендацій, то що казати про тисячі, а може й десятки тисяч різних умов, які Україна повинна буде виконати в різних секторах, неминуче зіштовхуючись з різними інтересами у ЄС, інтересами гравців у різних сферах у самій Україні» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv2z3zz178no>. 2023. 8.11).

Треба зазначити, що ще на початку поточного року Прем'єр-міністр Д. Шмигаль заявив, що Україна буде готовою стати членом ЄС уже за два роки. Профільний віцепрем'єр з євроінтеграції О. Стефанішина два місяці тому теж зазначила, що Україна виконає всі вимоги для членства у ЄС за пару років. Така надмірна оптимістичність може викликати критику з боку опозиції. «Насамперед нам треба відійти від практики політичних декларацій і перейти до практики виконання серйозної домашньої роботи. Бо коли ми починаємо із заяв, що за два роки ми будемо повністю готові до членства

у ЄС, то це означає, що ми серйозно не ставимося до того шляху, який потрібно буде пройти», – зазначила голова парламентського Комітету з питань інтеграції України до ЄС І. Климпуш-Цинцадзе, яка належить до опозиційної «Європейської солідарності» (<https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-chlenstvo-v-yees-2030-rik/32675010.html>. 2023. 8.11).

При цьому, звичайно ж, остаточне рішення за союзниками. Висновок Єврокомісії повинні схвалити лідери країн ЄС на саміті в грудні. І на сьогодні головне питання в тому, чи затвердять усі країни рекомендацію ЄК щодо України.

У Німеччині, наприклад, поки що не дали чіткої відповіді. Представник уряду К. Хоффман заявила, що звіт Єврокомісії «дуже великий і спершу потребує вивчення» (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4638625-vstup-ukrainy-do-yes-khto-mozhe-zirvaty-perehovory>. 2023. 8.11).

Німецькі ЗМІ теж стримано коментують рекомендацію Єврокомісії щодо переговорів про вступ України до ЄС. Вказуючи на важливість такого сигналу солідарності, оглядачі водночас говорять про великий виклик безпосередньо і для Європи. Так, обіцянку Єврокомісії Україні щодо приєднання в осяжному майбутньому до ЄС брюссельський коментатор суспільно-правового мовника ARD Г. Бекман (Holger Beckmann) називає «великою сміливістю». «Це дуже велика обіцянка. Навіть занадто», – вважає журналіст. І ця обіцянка дана країні, яка «перебуває в центрі руйнівної та затратної війни і про яку донедавна говорили, що державні структури в ній, щонайменше, проблематичні – особливо, якщо йдеться про корупцію і відсутність прозорості, хоча, очевидно, останнім часом ситуація дещо покращилася», пише Г. Бекман у коментарі «Занадто велика обіцянка».

Крім того, що ніхто не знає, який вигляд матиме Україна географічно після закінчення війни й скільки коштуватиме її відновлення, продовжує коментатор ARD, існує ще одна проблема, яка ляже на плечі Євросоюзу в разі приєднання до нього України – це сільськогосподарська галузь країни.

Схожої думки дотримується й німецька газета «Die Welt». Рекомендація Єврокомісії почати переговори про вступ України до Євросоюзу «породжує в країні великі надії, які, найімовірніше, не виправдаються», пише коментатор Ш. Бойтельсбахер (Stefan Beutelsbacher) у матеріалі «Не обов'язково повне членство». Аргументи, які наводить автор, практично ті самі, що і в його колеги з ARD: Україна не відповідає критеріям вступу до ЄС – її економіка «недостатньо конкурентоспроможна», у країні «процвітають корупція, зловживання службовим становищем і клієнтелізм».

Але навіть якщо Україна усуне всі ці проблеми, ЄС все одно буде невідготовленим до її прийому, вважає Ш. Бойтельсбахер: «Україна є одним із найбільших виробників зерна у світі. Якщо країна вступить до ЄС, вона отримає мільярдні субсидії. Аналогічна ситуація складається і з Фондом гуртування, призначеним для допомоги біднішим регіонам Європи. З нього до Києва також несподівано потечуть величезні суми».

Впливова німецька газета «Frankfurter Allgemeine Zeitung» нагадує, що, крім України, Єврокомісія рекомендувала почати переговори також з Молдовою, а Грузії надати статус кандидата. Ці рекомендації продиктовані насамперед «геополітичними міркуваннями», пише в коментарі «Геополітична символіка для України» оглядач FAZ Р. Фезер (Reinhard Vesper). «Тим самим ЄС символічно підкреслює, що не бажає залишати ці країни свавілля російського реваншизму. Такі сигнали солідарності мають свою цінність – особливо у випадку України, яка бореться за своє виживання у війні з Росією», – вважає журналіст.

Незважаючи на те що подібні сигнали вкрай важливі, за ними повинні слідувати й конкретні кроки країн, яким було видано цей аванс з боку Єврокомісії. «На шляху вступу до ЄС мають реально виконуватися конкретні вимоги до функціонування демократичних інститутів, органів управління та судової системи. В іншому разі розширення матиме фатальні політичні наслідки – і для майбутніх членів, і тим більше для ЄС», – застерігає Р. Фезер (URL: <https://www.dw.com/uk/so-pisut-nimecki-zmi-pro-risenna-evrokomisii-sodo-ukraini/a-67361094>. 2023. 9.11).

Угорщина ще 7 листопада заявила, що блокуватиме переговори, якщо Київ не пом'якшить законодавство щодо меншин.

Крім того, в уряді Угорщини закликали ЄС не розпочинати переговори про членство з Україною через невиконання Києвом умов для вступу. Про це заявив голова адміністрації угорського Прем'єра В. Орбана Г. Гуяш (URL: <https://magyarnemzet.hu/belfold/2023/11/hamarosan-kezdodik-a-kormanyinfokovesse-a-magyar-nemzet-oldalan-eloben>. 2023. 9.11). «Ми солідарні з Україною, ми завжди засуджували російську агресію, надавали серйозну фінансову та гуманітарну підтримку, але це не змінює того факту, що Україна не виконує умов, необхідних для переговорів з ЄС, і не виконувала їх навіть раніше, ще до війни. Чи то йдеться про обіцянки, пов'язані з національністю (про права угорської меншини), чи Копенгагенські критерії (вимоги, яким потрібно відповідати країні, щоб вступити до ЄС), чи стан корупції», – зазначив Г. Гуяш (URL: [https://tsn.ua/politika/ne-dozrila-do-chlenstva-scho-proponuye-ugorschina-ukrayini-zamist-vstupu-v-yes-2447335.html](https://tsn.ua/politika/ne-dozrila-do-chlenstva-ugorschina-ukrayini-zamist-vstupu-v-yes-2447335.html). 2023. 9.11). За його словами, Будапешт погоджується із заявою експрезидента Єврокомісії Ж.-К. Юнкера про «тотально корумповану Україну», яка нібито «не дозріла до членства у ЄС». Г. Гуяш додав, що Угорщина запропонувала би Україні «привілейоване партнерство», замість членства у ЄС.

Також він вважає, що Євросоюз потребує нової стратегії щодо України.

У свою чергу секретар РНБО О. Данілов заявив, що Україна готова до компромісів заради того, щоб стати членом Європейського Союзу. «Що стосується заяви Орбана, то ви чули заяву нашого віцепрем'єр-міністра Стефанішиної, яка безпосередньо переймається цим питанням. Ми готові йти на певні компроміси в цьому питанні для того, щоб досягнути великої мети й бути членами ЄС. Складного там нічого немає, і я не думаю, що для нас це

буде важко. Відповідні нормативно-правові акти вже підготовлено. Більше того, думаю, вони обов'язково будуть прийняті для того, щоб Угорщина не спекулювала на тих чи інших речах», – наголосив секретар РНБО (URL: <https://espresso.tv/ukraina-gotova-do-kompromisiv-zaradi-chlenstva-v-es-danilov>. 2023. 10.11). За його словами, у разі виконання Україною в короткий термін вимог ЄС європейська спільнота не буде проти нашого вступу.

Заступник глави МЗС Польщі П. Яблонський напередодні також заявив, що поки Україна не вирішить питання ексгумації останків жертв Волинської трагедії, доти Києву «годі мріяти про вступ до Європейського Союзу» (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4638625-vstup-ukrainy-do-yes-khto-mozhe-zirvaty-perehovory>. 2023. 8.11).

Що ж до орієнтованих термінів вступу, то треба зазначити, що переговори про членство у ЄС охоплюють 35 «розділів» або тем, включаючи великі питання, такі як зовнішня політика та навколишнє середовище, а також більш технічні пункти, такі як вільний рух працівників і капіталу. Кожен крок до вступу має бути одностайно схвалений усіма державами-членами.

Деякі питання можуть вирішуватися досить швидко. Наприклад, Фінляндії в середині 1990-х років знадобилося лише три роки, щоб завершити процедуру. Водночас Хорватія була останньою країною, яка приєдналася до блоку, і її заявка тривала 10 років, перш ніж її офіційно прийняли у 2013 р. Туреччина ж веде переговори з 2005 р. без реального прогресу. На сьогодні переговори ЄС з Анкарою взагалі призупинено.

Багато залежить також від темпів реформ, які проводить безпосередньо кандидат, але окремі члени ЄС також можуть це гальмувати із власних політичних причин. Болгарія, наприклад, тривалий час блокувала початок переговорів про вступ з Північною Македонією. Вона звинуватила свого сусіда в історичному запереченні та антиболгарських настроях.

Відповідно, треба вказати на те, що для України Угорщина, яка раніше блокувала виділення коштів Євросоюзу для Києва, є явною потенційною перешкодою для прогресу (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4638625-vstup-ukrainy-do-yes-khto-mozhe-zirvaty-perehovory>. 2023. 8.11).

Однак війна Росії проти України багато змінила. Експерти також зазначають, що нинішнє керівництво ЄС максимально проукраїнське. Там визначилися, що Європа більше не може ігнорувати геополітичну реальність. ЄС має вчитися захищатися від таких країн, як Росія. І тому Україна потрібна під спільним дахом – як щит на кордоні, як частина європейської спільноти. Проте нині Євросоюз входить у період турбулентності. Наступного року мають відбутися десятки різних виборів, у тому числі до Європарламенту. Тому в Брюсселі поспішають виконати всі переговорні процедури з Україною. Так, щоб процес став практично безповоротним.

«Ім дуже важливо прийняти найважливіші рішення до зміни політичного циклу у європейських інституціях. Тенденції такі, що популістські рухи стають дуже популярними у Європі. І нам це не на руку.

Тому дуже важливо, щоб найважливіші рішення щодо нашого вступу були прийняті до цих виборів», – зазначає виконавчий директор ГО «Український центр європейської політики» Л. Акуленко (URL: <https://tsn.ua/exclusive/vstup-ukrayini-do-yes-chi-zablokuje-proces-ugorschina-i-chogo-ochikuvati-dali-2448154.html>. 2023. 10.11).

У своєму коментарі ситуації С. Солодкий також зазначив, що російська агресія змусила Європейський Союз інакше подивитися на свою роль на континенті, на процес розширення, на доцільність кроків, які б захистили його від деструктивних зовнішніх зазіхань. І сьогодні ЄС усвідомлює, що політика розширення – це не просто поширення принципів ЄС, а й захист демократичних цінностей, проти яких веде війну Росія. «Ми є свідками нового імпульсу в питанні політики розширення. ЄС на сьогодні на етапі інтенсивного обмірковування свого місця, своєї ролі. І Україна в цих дискусіях посідає одне з центральних місць», – зазначає С. Солодкий (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cv2z3zz178no>. 2023. 8.11).

Щодо свідчень соціології, то треба зазначити, що за результатами соціологічного дослідження ZN.UA, проведеного в співпраці з Центром ім. О. Разумкова, на запитання «настання якої з перелічених подій упродовж найближчого року наші громадяни бажають найсильніше?» (давши змогу обрати до трьох запропонованих варіантів), більшість українців дали відповідь, що прагнуть перемоги України у війні з Росією. Таку відповідь обрало 76,8 % опитаних; 35,5 % респондентів бажають, аби найближчого року Україна й далі звільняла свої території від російських окупантів. У трійку найбільших бажань увійшло й отримання Україною запрошення стати членом НАТО – цей варіант обрала третина респондентів (33,7 %). Що цілком зрозуміло, адже це ж соціопитування засвідчило, що найнадійнішою гарантією безпеки для нашої країни українці вважають членство України в Альянсі.

Початок офіційних переговорів про вступ України до ЄС у рейтингу бажань українців на найближчий рік – одразу за успіхами на фронті та запрошенням до НАТО. Цей пункт обрало понад чверть респондентів (26,8 %). Водночас важливо нагадати, що членство України у ЄС підтримує більшість українців, що вкотре підтвердило недавнє соціодослідження КМІС, проведене на замовлення Консультативної місії ЄС: 77 % опитаних вважають, що для України важливо стати частиною ЄС.

Українці попри війну досить оптимістично налаштовані: сумарно 60,5 % учасників соціодослідження вважають, що наша країна може вступити до Євросоюзу менше як за 10 років; 54,8 % припускають, що це станеться до 2030 р.

Найбільше надій українці покладають на те, що в процесі вступу та набуття членства у ЄС в Україні зменшиться корупція: цю відповідь обрали 34 % опитаних. Доступ України до структурних фондів ЄС – один з головних притягальних чинників ЄС для наших співгромадян (щонайменше

для 31 %). Понад чверть респондентів (26,2 %) упевнені, що членство у Євросоюзі – це ще й гарантія безпеки України.

Втішно, що майже чверть наших співгромадян (24,1 %) без страху дивляться у європейське майбутнє, причому в наймолодшій віковій групі їх навіть 29,2 %.

Найбільше українців, які з тривогою спостерігають за й без того надто частою зміною цінників у магазинах і на ринках, у вступі до ЄС лякає зростання цін – про це заявила третина опитаних (32 %). Найменше ця проблема турбує представників молодого покоління 18–29 років – лише 24,2 %, в інших вікових групах кількість тих, хто обрав цю відповідь, приблизно однакова й трохи перевищує середній показник, сягаючи максимуму в 34,8 %.

На другому місці серед причин для побоювань – збільшення «відтоку мізків» з України після її вступу до ЄС. Ця проблема турбує майже чверть наших співвітчизників – 24,1 %.

Імовірний «диктат» Брюсселя та часткова втрата суверенітету України лякає 21,9 % наших співгромадян. Лише 11,1 % українців страшить втрата національної ідентичності після вступу до ЄС (<https://zn.ua/ukr/POLITICS/chomu-ukrajintsi-khochut-do-jes-i-shcho-jikh-najbilshe-ljakaє.html>. 2023. 9.11). «Рускій мір» настільки досягнув успіху в зміцненні національної самосвідомості українців, що членство у Євросоюзі в цьому плані мало кого з них нині лякає.

Треба зауважити, що хоча деякі інші кандидати на членство у ЄС із західних Балкан чекають вже майже 20 років, однак двигуном, локомотивом наступної хвилі розширення є саме Україна – її, без перебільшення, героїчний спротив російській агресії.

Однак варто вказати й на те, що заборона на імпорт зернових з України, що її запровадили Польща та інші західні сусіди, стала прикладом того, як конфлікт навколо лише однієї проблеми може призвести до блокування вступу до Євросоюзу.

Але і в разі позитивного рішення на саміті в грудні та завершення реформ в Україні Київ зможе лише навесні 2024 р. затвердити рамки майбутніх переговорів про членство. Безпосередньо переговори – це перший крок на довгому шляху до вступу у ЄС, оскільки досвід деяких країн свідчить, що це процес, який може тривати кілька років або навіть десятиліть.

Ситуація в українській освіті в умовах російсько-української війни

Серед викликів, які постали перед Україною внаслідок повномасштабної військової агресії з боку РФ, одним з найбільш гострих виявився стан освітньої сфери, яка зазнала серйозних втрат. Руйнування навчальних закладів, вимушене внутрішнє переміщення учасників освітнього процесу, їх виїзд за кордон, знищення українських освітян на тимчасово окупованих територіях, незаконне вивезення українських дітей на територію Росії, навчання в умовах блекауту та повітряних тривог змусили адаптувати освітній процес до нових умов.

За статистичними даними, розміщеними в інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта і наука України в умовах воєнного стану» Міністерства освіти і науки України, на початок 2023 р. в Україні функціонувало 13 тис. 875 закладів дошкільної освіти (ЗДО), 12 тис. 976 закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), 670 закладів професійної (професійно-технічної) освіти [ЗП(ПТ)О], 332 заклади вищої освіти (ЗВО), 740 закладів фахової передвищої освіти (ЗФПО). У цих закладах загалом навчалось близько 6,5 млн здобувачів освіти й працювало майже 0,7 млн педагогічних і науково-педагогічних працівників. Унаслідок збройної агресії РФ проти України станом на кінець липня 2023 р. зруйновано 337, пошкоджено 3 тис. 199 закладів освіти (URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>).

В умовах війни першочерговим завданням уряду, Міністерства освіти і науки України, відповідних військових адміністрацій у галузі освіти стало створення безпечних умов перебування в закладах освіти здобувачів освіти й працівників. Урядом 7 квітня 2023 р. схвалено Концепцію безпеки закладів освіти, де викладено його комплексне стратегічне бачення створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти та організації в них рівних, належних та безпечних умов здобуття освіти і викладання.

За інформацією обласних, Київської міської військових адміністрацій, станом на 20 липня 2023 р. за показниками забезпеченості учасників освітнього процесу об'єктами фонду захисних споруд цивільного захисту готові 19 тис. 150 об'єктів (будівель) закладів освіти, що становить 67,9 % загальної кількості таких об'єктів та дає змогу забезпечити укриттям 56,38 % учасників освітнього процесу. На сьогодні в закладах освіти триває робота з дооблаштування наявних укриттів і пошуку можливостей забезпечення ними закладів освіти для організації освітнього процесу в змішаному та очному режимах.

Освітній процес в Україні в умовах воєнного стану організовано в трьох форматах: очному, дистанційному та змішаному. Придатні форми навчання для кожної області визначають ОВА, враховуючи безпекові обставини, але

пріоритетним визнано фізичне повернення якомога більшої кількості дітей у безпечні школи. З метою забезпечення умов для доступу до навчального процесу, за яких життя і здоров'ю дітей та освітян нічого не загрожує, за інформацією Міністерства освіти і науки, з лютого 2022 р. приблизно 68 % шкіл, садочків, ЗВО та профтехів було облаштовано укриттями. У садочках це 67 % захисних споруд, у школах – 75 %, а у професійно-технічних училищах та ЗВО – 85 % (URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-navchalnij-rik-vikliki-plani-rishennya>).

У регіонах, де очне навчання організувати неможливо, відбувається пошук інших можливостей. Для онлайн-освіти вчителі вже отримали майже 96 тис. ноутбуків, а школярі – приблизно 36 тис. девайсів. На початок навчального року 2023/2024 працювало 60 цифрових освітніх центрів, які обладнано всім необхідним для навчання та дозвілля. Діти можуть там проводити вільний час, навчатися або спілкуватися з однолітками. До кінця 2023 р. анонсовано відкриття ще 100 таких центрів, отримання учнями ще 40 тис. гаджетів та 1600 Wi-Fi-роутерів в укриття.

МОН також розробило пропозиції для забезпечення комфортного доступу до навчання різних категорій дітей. Зокрема, для дітей дошкільного віку доступні такі пропозиції:

- можливість переведення на місця в садочках, що де-юре зайняті, але не використовуються фізично;
- готові проекти типових укриттів;
- допомога областям з моделюванням нової мережі (очних, змішаних та дистанційних закладів).

Щоб повернути очне навчання в українські школи, є такі можливості:

- створення умов для «тимчасового переведення» з однієї школи (де нині немає укриття) до іншої (з укриттям) зі збереженням місця;
- закупівля автобусів для підвезення дітей;
- облаштування укриттів і бомбосховищ.

Для дітей, що перебувають за кордоном, з'явилися такі зміни:

- нова освітня програма в українській школі (вивчають лише український компонент для уникнення подвійного навантаження, але збереження зв'язку з державою – 6–8 год на тиждень);
- спрощена система перезарахування решти навчальних дисциплін;
- розроблена спеціальна навчальна програма «Global Ukraine»;
- нова форма навчання для дітей за кордоном лише у вибраних дистанційних школах у кожній області, а значить зменшення навантаження вчителів та класів там, де вони можуть працювати очно чи змішано.

Істотну підтримку система освіти відчула не в останню чергу завдяки активізації співпраці МОН з міжнародними партнерами та формуванню потужної міжнародної коаліції для пошуку всебічної допомоги з розвитку української освіти й науки. За результатами цієї співпраці у 2023 р. різноманітна підтримка сферам освіти та науки України здійснювалася в рамках понад 160 проектів і програм із загальним обсягом фінансування

близько 1,2 млрд євро. Загалом відгукнулося понад 50 організацій та урядів іноземних країн, серед яких спеціалізовані структури ООН, органи ЄС, уряди країн, міжнародні громадські організації. Допомога фокусувалася на шкільній (38 проєктів і програм), фаховій передвищій та вищій (24), професійній (20) освіті. При наданні допомоги міжнародними партнерами враховувалися пріоритети МОН зі створення безпечних умов для навчання і викладання та забезпечення якісного дистанційного й змішаного навчання. Як результат, сформувалися такі основні напрями допомоги:

- забезпечення комп'ютерною технікою – ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Google та інші партнери;

- створення мережі цифрових освітніх центрів – співпраця із Save the Children, Japan International Cooperation Agency (JICA), Google та ін.;

- друк підручників – 5-й клас НУШ математика (ЮНІСЕФ), 5-й клас НУШ українська мова (ЄС), інтегровані курси «Пізнаємо природу», «Природничі науки» й «Довкілля» (Фінляндія);

- створення е-контенту – контент для ВШО, мобільний додаток «Вивчаю – не чекаю»;

- розроблення інструментів для наздоганяючого навчання (catch-up programs);

- відновлення та ремонт закладів освіти (100 млн євро від ЄС на швидку відбудову шкіл на деокупованих територіях);

- інструменти й курси з психологічної підтримки вчителів і здобувачів освіти (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін.);

- підтримка організації прозорої й безпечної вступної кампанії до ЗВО (ЮНЕСКО, уряди країн-партнерів);

- компенсація видатків на оплату праці працівників сфери освіти – проєкт Світового банку;

- залучення фінансування з метою вдосконалення організації гарячого харчування здобувачів освіти (Всесвітня продовольча програма ООН);

- підтримка закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які розміщують тимчасово переміщених осіб (закупівля меблів, обладнання, дитячого харчування, ліків, генераторів тощо) (Програма ЄС «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України»).

Важливе місце в підтримці української освіти посідають чинні програми допомоги від Європейського Союзу. Найважливішими з них є такі.

1. Відбудова шкіл. ЄС надано грант 100 млн євро на відбудову 74 українських шкіл до початку 2023/2024 н. р. у рамках Fast Recovery Plan, яким опікується Директорат Єврокомісії з цивільного захисту й гуманітарної допомоги (DG ECHO). Зокрема, на відбудову шкіл у Миколаївській, Київській, Харківській, Чернігівській, Сумській областях спрямовується 34 млн євро через Програму розвитку Об'єднаних Націй (UNDP) та 66 млн євро через використання інструмента Сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI). Директорат Єврокомісії DG ECHO також відповідає за грант близько 15 млн євро, який через благодійну

організацію «Finn Church Aid» спрямовано на безпечне повернення українських учнів до навчання.

Ще один грант від DG ECHO в сумі 14 млн євро надається через Програму розвитку ООН (UNDP) на проведення ремонтних робіт у 50 школах, що зазнали пошкоджень унаслідок повномасштабного російського вторгнення. Координатором з боку України є Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури.

2. Закупівля шкільних автобусів для України. Загалом з ЄС та міст, регіонів і транспортних організацій у 10 країнах-членах ЄС надійшло близько 300 автобусів. Зокрема, з бюджету ЄС наприкінці 2022 р. на закупівлю автобусів було виділено 14 млн євро. Ця закупівля здійснювалася Директоратом Єврокомісії з розширення (DG NEAR) спільно з Фондом міжнародної солідарності Польщі (SFPL).

3. Ініціатива «Ноутбук для України». Метою спільної ініціативи Єврокомісії, Міністерства цифрової трансформації України та DIGITAL EUROPE (європейської організації, що представляє індустрію цифрових технологій), є збирання й постачання нових і працюючих вживаних ноутбуків, смартфонів, планшетів для задоволення основних потреб шкіл, лікарень та державних адміністрацій у найбільш постраждалих регіонах України. Пристрої надаються, зокрема, педагогічним працівникам та учням для забезпечення якісної організації дистанційного навчання.

4. Підтримка українських учасників і закладів освіти в рамках програми ЄС з освіти, навчання, молоді та спорту «Еразмус+». Організовано ряд конкурсів у рамках цієї програми, за якими у 2022 р. було підтримано 94 проекти, представлені українськими учасниками, які сприяють освітній діяльності та інтеграції людей, що рятуються від війни в Україні, а також заходи з підтримки організацій, учнів і працівників закладів освіти України.

На 31 млн євро збільшено бюджет міжнародного компонента програми «Еразмус+», який буде використано для розширення проектів з мобільності, розвитку потенціалу вищої освіти, а також на підтримку проектів міжнародної співпраці. На 2023 р. для України передбачено фінансування в обсязі 5 млн євро для створення цифрового освітнього середовища у сфері вищої освіти. Також виділено фінансування для створення Національного офісу з підтримки участі українських закладів шкільної та професійної освіти в міжнародних заходах eTwinning. Окремий бюджет передбачено для формування в Україні підрозділу європейської освітньої інформаційної мережі «Eurydice Network».

Водночас, незважаючи на всі складнощі, викликані війною, освіта залишається у фокусі уваги нашої держави. Бюджетом-2024 на освіту закладено коштів майже на 22 % більше, ніж у 2023 р. – 171,2 млрд грн, з них 148,8 млрд – загальний фонд МОН. Отже, вдасться збільшити фінансування за багатьма сферами, а саме: запланувати кошти на облаштування укриттів, друк підручників, забезпечення Нової української школи, створення навчально-практичних центрів сучасної професійної освіти тощо (URL:

<https://mon.gov.ua/ua/news/verhovna-rada-ukrayini-uhvalila-derzhbyudzheth-na-2024-rik-finansuvannya-na-osvitu-zbilsheno>).

Ось основні освітні напрями, на які заклали кошти:

- освітня субвенція – 103,2 млрд грн. Субвенцію збільшено, якщо порівняти з 2023 р. (87,5 млрд грн). Це дасть змогу підвищити зарплати педагогічним працівникам: на 10,4 % з 1 січня і ще на 12,6 % з 1 квітня (за тарифною сіткою). Також у неї закладено поділ класів на групи;

- облаштування укриттів у закладах, що надають загальну середню освіту – 2,5 млрд грн;

- друк підручників – 1,5 млрд грн. У 2022 р. кошти, що призначалися на друк підручників, було спрямовано на потреби армії. Цьогоріч у держбюджеті виділили 754,9 млн грн, яких не було достатньо для забезпечення всієї потреби в підручниках. У жовтні Верховна Рада України внесла зміни до бюджету, виділивши ще 552,8 млн грн на підручники;

- субвенція НУШ – 1,5 млрд грн. За ці кошти для 5–7-х класів НУШ придбають оснащення, навчальні матеріали, а також забезпечать восьмий пілотний клас. Крім того, виділення субвенції дасть змогу підвищити кваліфікацію вчителів.

У 2022 і 2023 р. реформа не мала цільового фінансування. Цьогоріч для НУШ виділили 473,3 млн грн після перерозподілу освітньої субвенції;

- субвенція на шкільні автобуси – 1 млрд грн. Разом зі співфінансуванням з місцевих бюджетів це дасть змогу закупити орієнтовно 500 шкільних автобусів;

- субвенція на модернізацію харчоблоків у школах – 1,5 млрд. Після початку повномасштабного вторгнення Росії кошти на це виділено вперше;

- субвенція для підтримки дітей з особливими освітніми потребами – 304,5 млн грн;

- навчання дітей у державних ЗЗСО і «Школі супергероїв» – 434,51 млн грн;

- створення навчально-практичних центрів сучасної професійної освіти – 500 млн грн;

- Фонд розвитку вищої та фахової передвищої освіти – 240 млн грн;

- Національний фонд досліджень і грантова підтримка науковців – 610,4 млн грн.

Крім того, в Україні модернізуватимуть систему освіти на базі інновацій, глобальної цифровізації школи та доведення зарплат освітян до рівня ринкових. Інновації за партою, безпечний навчальний простір, освітній проєкт «Мрія», цифровізація, дебюрократизація освіти, англійська мова з дитячого садочка, ринкові зарплати у вчителів, продовження найуспішніших освітніх реформ – такими є основні пункти нової Концепції розвитку української освіти до 2030 року, яку представили Міністерство освіти і науки (МОН) України та Міністерство цифрової трансформації України перед початком навчального року 2023/2024 (URL: <https://www.dw.com/uk/na-casi-ci-ni-osvitu-v-ukraini-robitimut-novou-popkulturou/a-66634720>).

«Нам під час повномасштабної війни потрібно трансформуватися, будувати нову економіку, розвивати військові технології, дбати про людський капітал, бо це основа нашого майбутнього. Освіта – це фундамент розвитку нашого людського капіталу», – заявив під час презентації Концепції розвитку української освіти віце-прем'єр, міністр цифрової трансформації М. Федоров.

Він повідомив, що до розроблення нової концепції системи української освіти долучилися близько 2 тис. експертів. Серед принципів і ключових напрямів майбутньої реформи – підготовка ефективних освітніх менеджерів, які повинні мати автономію при ухваленні рішень, кардинальна зміна умов та оплати праці педагогів, дебіюрократизація роботи вчителів, створення мережі сучасних освітніх закладів, безпечного освітнього середовища.

Акцент ставитиметься на розвиток військової, медичної та цифрової освіти, у яких Україна за час повномасштабного вторгнення Росії має серйозні напрацювання й готова поділитися цим досвідом з іншими країнами. Також приділятиметься увага повсюдному вивченню англійської мови, починаючи з дошкільної освіти. «Ми хочемо побудувати систему, що здатна сформувати націю, громадян, які є професійними і щасливими та здатні реалізувати себе в сучасній, інноваційній, технологічній економіці (...) Наше завдання, щоб освіта стала новою попкультурою, а освітяни були “рок-зірками”, про яких розказували блогери», – пояснив М. Федоров.

При цьому, за його словами, розпочаті раніше фундаментальні реформи, зокрема формування стандартів освіти для старшої школи, «Нова українська школа» (НУШ) та зовнішнє незалежне оцінювання, буде продовжено та масштабовано після аналізу виявлених проблем.

Міністр освіти і науки України О. Лісовий анонсував у 2024–25 рр. запуск пілотного проєкту щодо нового формату оплати праці вчителям у 500 школах. За словами очільника МОН, оплату праці прагнуть зробити прозорою, зрозумілою, прогнозованою. «Хочемо вийти з єдиної тарифної сітки, щоб базова частина зарплати була близько 80 %, ще близько 20 % – надбавки. І ще кілька надбавок: регіональні доплати й доплати від директора школи. І найголовніше – прагнемо підвищити зарплату», – повідомив О. Лісовий.

Пріоритетним напрямом роботи буде тотальна цифровізація освіти. За словами заступника міністра освіти з питань цифрового розвитку Д. Завгороднього, від початку повномасштабної війни 1,5 млн дітей не вчилися офлайн жодного дня, ще 1,2 млн школярів відвідують школу в змішаному форматі. Усі вони навчаються з комп'ютера чи ноутбука й цифровізація освітніх послуг для цих дітей та вчителів, які їх навчають, надзвичайно важлива.

Тож диджиталізація навчального процесу в школах буде одним з пріоритетів модернізації освітньої системи України. Для цього МОН разом з Мінцифрою планують запустити освітній проєкт «Мрія», що діятиме за аналогією з єдиним порталом державних послуг «Дія», але виключно для

освітніх потреб. За словами віцепрем'єра з інновацій М. Федорова, завданням системи буде аналіз стандартів освіти, учителів, контенту, який дитина споживає додатково, а також цілей дитини. Далі на основі штучного інтелекту система допомагатиме через розуміння освітньої траєкторії знаходити корисний контент.

Віцепрем'єр зазначив, що «Мрія» міститиме щоденники, контент, інформацію про педагогів, можливості щодо пропозиції інновацій для закладів освіти, грантові можливості, а також якісну інформацію про систему освіти. «Це можливість збирати якісну інформацію, щоб ухвалювати якісні управлінські рішення», – наголосив М. Федоров.

Експерти наголошують, що запропонована урядом глобальна реформа потрібна і вже сьогодні потрібно переглядати освітні стандарти, зважаючи на війну та післявоєнний період відновлення. Зокрема, автор реформи НУШ, ексміністр освіти і науки України Л. Гриневич вважає, що варто зосередитися на компетентнісному підході, посиленні STEM-освіти, тобто вивченні природничих наук, технологій, інженерії та математики, потрібно розвивати громадянські компетентності, запроваджувати соціально-емоційне навчання, навчаючи дітей життєвій стійкості та, зрештою, розробити окремий навчальний план для учнів, які перебувають за кордоном. «Ми маємо переглянути питання україноцентричності та глобального контексту в змісті освіти. Бо щодо україноцентричних питань історії, географії, літератури, мистецтва, мови з війною в нас змінюється оптика», – вважає Л. Гриневич.

Оптимізувати та наблизити до європейських стандартів намагаються також вищу освіту в Україні. Кабінет Міністрів України 20 жовтня затвердив законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку індивідуальних освітніх траєкторій та вдосконалення освітнього процесу у вищій освіті». За словами міністра цифрової трансформації М. Федорова, його прийняття стане початком запровадження фундаментальних змін у вищій освіті, які оптимізують її до європейських стандартів, а студентам нададуть значно більшу свободу і вибір дій ([URL: https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/vyshha-osvita-v-ukrayini-novovvedennya-vid-23-zhovtnya-2023/](https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/vyshha-osvita-v-ukrayini-novovvedennya-vid-23-zhovtnya-2023/)).

Згідно з повідомленням Міністерства освіти та науки, у тексті законопроекту пропонується змінити річне навантаження на денній формі навчання із встановлених 60 кредитів ЄКТС для студентів контрактної форми навчання бакалаврату на 30–80 кредитів ЄКТС. Тобто молодь зможе вирішувати самостійно, як розподілити навантаження протягом усього періоду навчання. І, таким чином, студенти можуть закінчувати навчання після трьох років в університеті, якщо збільшать навантаження для себе, або ж випуститися із ЗВО після шести років навчання з меншим щорічним навантаженням. Крім того, така функція дасть можливість приділити увагу саме тим предметам, які цікавлять найбільше.

Очікується, що, з одного боку, така гнучкість наблизить українську систему вищої освіти до європейських стандартів, а з іншого – сприятиме

суб'єктності студентів, адже вони матимуть більше свободи та незалежно ухвалюватимуть рішення щодо темпу навчання і вибору дисциплін.

Більш вільним стане вибір не лише для студентів, а й безпосередньо для закладів вищої освіти, оскільки держава зможе поділити спеціалізації на регульовані та нерегульовані. Таким чином у першому випадку кількість вибіркового компонентів освітньої програми зменшаться з 25 до 10 %; у другому – усе буде навпаки і ЗВО зможуть обирати самостійно не 25 % компонентів освітньої програми, а до 50 %.

Водночас буде встановлено мінімальний обсяг аудиторних занять, який раніше не регулювався. Згідно із законопроектом, студенти повинні будуть вивчати інформацію з викладачем як мінімум 10 год із 30 запропонованих в одному кредиті на бакалавраті. На магістратурі ця кількість має зменшитися до 8 год. Решта часу лишатиметься на самостійну роботу.

Автори законопроекту пропонують також запровадити в закладах вищої освіти міждисциплінарні програми на бакалаврському рівні. Таким чином абітурієнти повинні будуть лише обрати галузь, яка їх цікавить, а після 60–120 кредитів ЄКТС, що становить близько одного-двох років навчання в середньому, уже потрібно та можна буде обрати, на якій саме спеціальності залишитися. Вибір залежатиме також від програми, яку пропонує ЗВО.

Крім того, законопроект пропонує ЗВО сфокусуватися на переході на дистанційну форму навчання, яка має замінити заочну та вечірню. Адже таким чином студенти зможуть самостійно обирати час та місце занять у межах графіка навчання. На таке рішення підштовхнув досвід навчання під час пандемії Covid-19 та початку повномасштабного вторгнення, а також бажання відійти від форм навчання, які залишилися в спадок від системи освіти СРСР. Крім того, такий варіант навчання більш зрозумілий для країн ЄС, де заочної форми навчання взагалі не існує. Тож такий перехід допоможе полегшити входження України до міжнародного академічного й наукового простору.

Наразі триває процес підготовки до переговорів зі вступу України до ЄС. Варто зазначити, що ще на етапі прийняття Європейською Радою рішення про надання Україні статусу кандидата на членство у Європейському Союзі у висновку ЄК було зазначено, що Україна має добре розвинуту систему освіти з високим рівнем охоплення грамотністю (майже 100 %) та непоганими результатами з якості освіти, отриманими в дослідженні PISA-2018. Також вказувалося на істотний обсяг фінансування, яке виділяється для освітнього сектору (5,7 % ВВП у 2021 р.) і значну частку охоплення українців вищою освітою (URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>).

Європейською комісією 1 лютого 2023 р. оприлюднено Аналітичний звіт щодо заявки України на членство в Європейському Союзі, зокрема стану секторальної інтеграції освіти до *acquis* ЄС. Згідно з висновком, сфери освіти

й культури України досягли певного рівня підготовки (some level of preparation) до інтеграції, розвиток системи освіти узгоджується з цілями й політикою ЄС, зокрема щодо професійної підготовки та кваліфікацій. Загалом спільні цілі й освітні пріоритети ЄС визначено Стратегічною рамкою європейського освітнього простору до 2030 р., а для узгодження сфер освіти та науки країн ЄС застосовується переважно принцип відкритого методу координації (Open Method of Coordination, OMC).

Основними програмними документами щодо євроінтеграції в галузі освіти й науки є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої, а також План заходів з виконання Угоди. Загальний прогрес реалізації завдань Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна – ЄС за період 2014–2022 рр. відображається на порталі «Пульс Угоди». Станом на квітень 2023 р. загальний прогрес реалізації завдань Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію Україна – ЄС за період 2014–2022 рр. становив: за розділом «Освіта, навчання та молодь» було виконано 86 % запланованих завдань (+5 % у 2022 р.); за розділом «Наука, технології та інновації, космос» – 60 % (+8 % у 2022 р.).

Актуальними євроінтеграційними завданнями для сфер освіти й науки залишаються такі:

- проведення первинної оцінки відповідності законодавства України актам права ЄС (МОН у межах компетенції здійснило попередній аналіз акта права ЄС, визначено, що в розділі 26 «Освіта та культура» потрібна імплементація 22 актів, з яких у 15 актах МОН визначено головним виконавцем);

- розроблення «дорожньої карти» гармонізації секторальних політик та законодавства у сферах освіти й науки з асquis ЄС до 2027 р.;

- виконання євроінтеграційних зобов'язань України у сферах освіти й науки, зокрема заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС;

- забезпечення участі України в Програмі ЄС з освіти, навчання, молоді та спорту «Еразмус+».

Отже, ряд проблем у сфері освіти України, спричинено широкомасштабною агресією РФ, потребують консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін для їх оперативного й ефективного розв'язання. Серед головних завдань – організація безпечних умов здобуття освіти, підвищення її доступності, забезпечення освітніх закладів сучасним комп'ютерним обладнанням, підручниками, удосконалення законодавчої бази, що регулює освітню галузь тощо. Виклики сьогодення вимагають також пошуку нових підходів в освіті, які відповідатимуть на запити сучасності та задовольнятимуть потреби громадян України. Важливо, попри війну, продовжити реформи й здійснювати нові трансформації у сферах освіти, спрямовані на інтелектуальний, культурний та професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу, згуртування

суспільства для утвердження України як рівноправного члена європейської спільноти, розбудови ефективної, інноваційної, конкурентоспроможної економіки та забезпечення високих стандартів якості життя.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Епідемічний стан в Україні у висвітленні засобів масової інформації

Захворюваність на інфекційні хвороби у 2023 р. залишається приблизно такою, як і в попередні роки, навіть зменшилася. Зокрема, у 2022 р. захворюваність знизилася на 36 % порівняно з 2021 р. Таку статистику озвучили в Міністерстві охорони здоров'я. За словами представників МОЗ, попри початок повномасштабної війни та масове переміщення населення завдяки безперервному забезпеченню областей вакциною проти вакцинокерованих інфекцій та доступною послугою з імунопрофілактики вдалося уникнути спалахів інфекційних хвороб.

У міністерстві також поінформували, що при необхідному рівні охоплення щепленнями дітей до 1 року становить 90 % показники 2022 р. сягнули від 62 до 74 %. Ідеться, зокрема, про щеплення дітей проти дифтерії та правця, які необхідно повторити у віці 6 та 16 років, – їх зробили 68,2 % осіб. Показник щеплення дорослих становив 40,2 %. За перші сім місяців 2023 р. недостатніми є показники вакцинації проти кашлюка, дифтерії, правця та проти поліомієліту. Вони є обов'язковими серед дітей від 6 до 16 років.

За інформацією ЗМІ, в Україні є шість вакцин проти 10 інфекційних хвороб, які передбачені Календарем профілактичних щеплень. Вони є безоплатними й доступні в кожній області. Вакцинуватися можна в сімейного лікаря або в пункті щеплень. «Якщо в дитини пропущено якісь із потрібних щеплень, необхідно звернутися до педіатра – лікар огляне дитину та роз'яснить, як і коли ці щеплення можна надолужити. Якщо зв'язок з лікарем втрачено через війну, потрібно звернутися до найближчого закладу охорони здоров'я, що надає первинну медичну допомогу», – пояснюють у Міністерстві охорони здоров'я (URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/11/10/257588>. 2023. 10.11).

В Україні кожного року в холодний період загострюється епідемічна ситуація. Не виняток і 2023 р., адже вже з вересня почала зростати кількість хворих на вірусні захворювання, зокрема і на грип та COVID-19. Наразі фахівці не роблять прогнозів щодо того, яким буде цей процес, проте вважають, що циркулюватиме одразу кілька штамів грипу та можливі різновиди коронавірусу. Найкращий спосіб запобігти захворюванню – вакцинація. Як інформують ЗМІ, з'являється в аптеках уже і вакцина проти грипу – корейського та французького виробників. Нині, наголошують лікарі, найкращий час для імунізації. Бо епідсезон тільки почався, а грип уже почав

циркулювати Україною. Перші випадки зареєстровано на Івано-Франківщині. Коли ж буде пік, у Центрі громадського здоров'я з упевненістю сказати не готові. «Зазвичай віруси грипу викликають такий значний ріст захворюваності після Нового року. Це от та друга хвиля захворюваності. Є одна восени і є одна взимку. Але знову ж таки це було до пандемії. Тобто ця тенденція зберігалася з року в рік до пандемії», – зазначила завідувач відділу організації епіднадзора Центру громадського здоров'я О. Кошалко (URL: <https://tsn.ua/exclusive/mediki-poperedili-pro-nebezpechni-virusni-hvorobi-v-ukrayini-yak-vberegisyaya-2429440.html>. 2023. 16.10).

За словами лікарів, усе відбуватиметься циклічно. Десять тижнів підйом – спад – знову підйом. Оскільки грип і коронавірус поширюються в однакових умовах, то й циркулюватимуть знову одночасно.

Важко спрогнозувати й перебіг захворювання на Covid-19. Як відомо в Україні коронавірусну інфекцію Covid-19 (пневмонія нового типу) уперше було діагностовано 3 березня 2020 р. у Чернівцях; 13 березня було зафіксовано перший летальний випадок унаслідок коронавірусної інфекції. На 9 листопада 2023 в Україні налічувалося 5 557 995 хворих, з них померло – 112 418.

Лише за тиждень (9 – 16 жовтня) зафіксовано 119 тис. випадків гострих респіраторних вірусних інфекцій. І з-поміж них 5 тис. COVID-19. Перші пацієнти з таким діагнозом у столичній лікарні почали з'являтися ще в середині вересня. «Як правило, це не вкрай важкі випадки. У більшості це люди у віці, молодих мало. Є поодинокі випадки і важкого перебігу, але, як правило, це перебіг важкий за рахунок супутньої патології чи гостре порушення мозкового кровообігу, чи якісь інші захворювання», – повідомила завідувач інфекційного відділення четвертої лікарні Києва Н. Ролець.

За словами лікарів, україноць мало нині кисневозалежних. Але водночас зі зростанням кількості хворих збільшилася й кількість летальних випадків. Здебільшого це люди старшого віку, які мали супутні хронічні захворювання. І саме серед них найменший відсоток вакцинованих. «Ситуація з охопленням цієї групи, і саме в сільській місцевості, бажає кращого. Тобто там набагато менше ніж 40 %, порівнюючи, наприклад, статистику, яку ми маємо з країн Євроспільноти. Данія, Португалія, Іспанія – там понад 95 % мають первинну вакцинацію з першим бустером, отримали свій другий бустер десь 70 %», – завив голова Національної технічної групи експертів з питань імунопрофілактики Ф. Лапій.

За останніми рекомендаціями лікарів, повний курс щеплення складається з двох доз вакцини або однієї, якщо це Джонсон, і першого бустера. Людям старшим за 60 років, з хронічними захворюваннями та вагітним рекомендують уколоти додатковий бустер.

У МОЗ наголошують, що вакцинація залишається єдиним способом набутти імунітет і в разі захворювання перенести його легше та знизити рівень ускладнень під час хвороби. Наразі в країні 16 422 034 українці отримали одну дозу вакцини проти COVID-19, 15 540 771 зробили два щеплення. Лише

3 267 536 людей отримали бустерне щеплення та завершили курс з первинної вакцинації, необхідний для формування імунітету проти коронавірусної інфекції (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3783937-v-ukraini-zatizden-na-covid19-zahvorili-majze-95-tisac-ludej.html>. 2023. 7.11).

У міністерстві нагадали, що загальний рекомендований курс із первинної вакцинації проти COVID-19 та першого бустера – три щеплення. Перший бустер дорослим вводять через п'ять місяців після первинної вакцинації, дітям – через шість місяців. Для групи ризику тяжкого перебігу COVID-19 рекомендовано отримати додатковий бустер, якщо минуло понад шість місяців від попереднього бустера. Потребу в додатковому бустерному щепленні визначає лікар з огляду на стан пацієнта та епідеміологічну ситуацію в країні.

За інформацією ЗМІ, рекомендована вакцинація залишається безоплатною в сімейного лікаря та пунктах щеплень. Зробити щеплення рекомендовано людям, які мають ослаблений імунітет чи супутні захворювання; старшим за 60 років; які перебувають у групі ризику важкого перебігу та смерті внаслідок коронавірусної хвороби. «Українці, які не належать до вищезгаданих груп ризику, але планують отримати й додатковий бустер, наприклад для поїздки в країні, де є вимоги мати додаткове щеплення, або ті хто виявили бажання отримати додатковий бустер, можуть зробити щеплення після консультації із сімейним лікарем в амбулаторії чи в пункті щеплення», – уточнюють у міністерстві (URL: <https://www.unian.ua/health/koronavirus-u-moz-rozkazali-pro-sezonniy-buster-proti-covid-19-ta-komu-yogo-robiti-12417072.html>. 2023. 6.10).

Станом на початок листопада 2023 р., для безоплатних щеплень в Україні є понад 3 млн доз вакцини: вакцина Janssen від Johnson&Johnson, вакцина Comirnaty від Pfizer. Також доступна вакцина проти COVID-19 для дітей з 5-річного віку (виробник Pfizer – вакцина Comirnaty для дітей) (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-health/3784283-pirola-ne-vpline-na-perebig-epidprocesu-lasko.html>. 2023. 8.11).

Важливо зазначити, що COVID-19 досить швидко мутує, нові штами з'являються і в Україні. У шести областях України виявлено 10 випадків штаму «Еріс» – підвиду COVID-19. Про це йдеться в повідомленні МОЗ. За даними міністерства, випадки виявлено в Дніпропетровській (1), Закарпатській (1), Сумській (3), Хмельницькій (1), Тернопільській (3) та Чернівецькій (1) областях (URL: https://www.unian.ua/health/u-shesti-oblastyah-ukrajini-viyavili-hvorih-na-pidvid-shtamu-koronavirusu-omikron-12429726.html?utm_source=unian&utm_medium=read_more_news&utm_campaign=read_more_news_in_post. 2023. 19.10).

Як повідомили в Центрі громадського здоров'я, в Україні перші випадки «Еріс» було зафіксовано в перший тиждень червня, а вперше зареєстровано у світі 17 лютого 2023 р. Як пояснили в МОЗ, «Еріс» – це варіант штаму «Омікрон». Симптоми «Ерісу» такі ж, як і при інших відомих штаммах COVID-19.

Також повідомляється, що в нашій країні зареєстровано перший випадок нового варіанта коронавірусу під назвою «Пірола». Лабораторно підтверджений випадок нового субваріанта коронавірусу варіанта «Омікрон» під назвою «Пірола» виявили на Рівненщині. Захворів 20-річний чоловік.

Проте, як зазначив міністр охорони здоров'я В. Ляшко, новий підтип штаму «Омікрон» вірусу SARS-CoV-2 «Пірола», який нещодавно виявили на Рівненщині, не вплине на перебіг епідемічного процесу. «Це ніяк не вплине на перебіг епіпроцесу. Ми бачимо, що немає жодних агресивних проявів цього нового штаму, він не призводить до ускладнень, може “втікати” від імунної відповіді вакцинованих, але, як показує практика, перебіг захворювання серед вакцинованих не є критичним, як був у 2020–2021 рр.», – підкреслив В. Ляшко.

За його словами, вірус SARS-CoV-2 дуже швидко мутує. Виявлений на Рівненщині випадок свідчить про те, що система епідагляду в Україні працює ефективно. «Ми виявляємо нові штами, проводимо секвенування, виявляємо нові мутації», – наголосив В. Ляшко.

Натомість лікар-імунолог, голова Національної технічної групи експертів з питань імунопрофілактики Ф. Лапій зазначив, що новий підвид COVID-штаму «Омікрон» «Пірола» досить швидко поширюється. Проте, за його словами, вакцинація захищає від важкого перебігу хвороби.

Ф. Лапій вважає, що випадок інфікування COVID-штамом «Омікрону» «Пірола», який 8 листопада зафіксували на Рівненщині, – це лише перший виявлений випадок, але він може бути не першим в Україні. «Це було лише питання часу, коли він з'явиться в Україні. Ще влітку його виявили в Ізраїлі та країнах ЄС. Оскільки маємо багато переміщених осіб і біженців, які повертаються в Україну й туди їздять, то рано чи пізно він мав потрапити в Україну», – пояснює імунолог (URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/11/9/257565>. 2023. 10.11).

На його думку, через мутації цей субваріант «Омікрону» настільки сильно відрізняється від своїх «родичів», які належать до цього штаму, як і сам «Омікрон» відрізняється від оригінального вірусу, який виявили в Ухані. Понад 35 мутацій, які виявили, імовірно, можуть бути причиною його більш швидкого поширення. «Він швидко поширюється. Наскільки, поки що сказати важко. Щодо імунітету. Ті припущення, які були протягом літа й упродовж вересня – жовтня, усе ж таки свідчать про те, що ми перестраховувалися, коли їх висловлювали, а вакцинація захищає від тяжкого перебігу», – запевняє лікар-імунолог.

Проте, як зазначають в МОЗ, усе робиться для того, щоб не допустити епідемії в масштабах пандемії. Як відомо, у травні ВООЗ скасувала статус пандемії коронавірусу. Але він нікуди не зник, а перейшов до категорії сезонних захворювань на рівні з грипом та іншими респіраторними вірусними інфекціями.

Примітно, що український уряд остаточно скасував усі карантинні обмеження лише 1 липня цього року. Це стало важливим моментом

переважно для державних структур, для яких режим карантину означав роботу за певними протоколами. Для пересічних громадян карантин закінчився 24 лютого 2022 р.

Разом з тим, як заявив заступник міністра охорони здоров'я І. Кузін, загроза залишається, COVID не зникає. За перший тиждень вересня в Україні було зареєстровано 1,2 тис. випадків захворювання на коронавірусну інфекцію. При цьому у 200 випадках, переважно у людей, старших за 50 років, COVID був у доволі важкій формі, що потребувала госпіталізації. Семеро людей померли (URL: <https://www.unian.ua/health/svitom-shiritsyanoviy-shtam-koronavirusu-pirola-shcho-pro-nogo-vidomo-12397500.html>. 2023. 19.09).

Останнім часом загострилася ситуація також із захворюванням на гепатит А. Як інформують ЗМІ, в Україні нині спалах гепатиту А фіксується лише на Вінниччині, а в інших регіонах спостерігаються поодинокі випадки. Загалом по країні епідеміологічний зв'язок між ними не встановлено. Про це заявив головний державний санітарний лікар І. Кузін. За його словами, випадки гепатиту А щороку фіксуються на території України в різних областях. Зокрема, гепатит А має сезонність і зазвичай проявляється в холодну пору року. Він нагадав, що минулого року в Україні всього було зафіксовано 281 випадок захворювання.

І. Кузін заявив, що здебільшого випадки гепатиту А не мають загального епідеміологічного зв'язку, тобто одного загального джерела інфікування.

За даними МОЗ, станом на 6 листопада випадки гепатиту А було зафіксовано в таких областях: у Вінницькій області (245 випадків у період з 17 жовтня по 6 листопада, 182 особи потрапили до лікарень, з яких 128 уже пройшли лікування та виписані, а ще 54 пацієнти залишаються в медзакладах); Тернопільській області (1 випадок); Закарпатській області (11 випадків); Дніпропетровській області (3 випадки); в Івано-Франківській області (протягом жовтня 12 випадків. В осередках провели епідрозслідування та заключну дезінфекцію). «Кожен випадок окремо розслідують фахівці центрів контролю та профілактики хвороб – вивчають як джерело зараження, так і проводять аналіз контактної кола осіб, хто міг бути “переносником” вірусу або потенційно може бути інфікованим», – поінформували в міністерстві (URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/moz-royasnili-chi-mozhliva-ukrayini-epidemiya-1699275781.html>. 2023. 6.11).

У МОЗ повідомили, що таким чином встановлюються обставини захворювання та локалізується подальше поширення вірусу. «Загалом по країні за результатами проведення епідрозслідувань випадків захворювань на вірусний гепатит А не встановлено епідеміологічного зв'язку між випадками захворювань в різних областях», – наголошують у МОЗ.

За інформацією ЗМІ, у Вінницькій області запровадили надзвичайний стан через спалах захворюваності на гепатит А. Після кількох тижнів епідемії санітарні служби поки що не встановили джерело інфікування, розслідування триває. У місті, де зафіксували спалах гепатиту А, призупинили роботу

дитсадків, спортивних секцій і гуртків, діти не ходять до школи, а навчаються дистанційно. Також місцева влада заборонила ярмарки та масові заходи, де продають продукти домашнього виробництва, посилила контроль на ринках.

Найімовірнішим джерелом зараження можуть бути продукти або вода. «Епідемічна статистика показує, що, на жаль, джерело інфікування досі продовжує існувати. Причинами спалаху гепатиту А можуть бути харчові продукти або питна вода. На цих факторах зараз сфокусована робота лікарів-епідеміологів, які розслідують спалах», – повідомив головний державний санітарний лікар І. Кузін (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cyd1drj4r3mo>. 2023. 1.11).

Повідомляється, що на Вінниччині почали вакцинувати від гепатиту А медичних працівників і людей, які в близькому контакті з хворими. Адже гепатит А, або як його ще називають хвороба Боткіна, це гостра інфекційна хвороба з ураженням печінки. Хвороба належить до одного з п'яти відомих вірусів гепатиту: А, В, С, D та Е. Інфекція потрапляє в організм через їжу або воду, забруднену інфікованими випорожненнями, а також під час користування предметами побуту, забрудненими вірусом.

Як пояснює лікар-інфекціоніст Є. Дубровський, гепатит А в більшості випадків не становить небезпеки для хворого, одужання настає впродовж кількох місяців. «Специфічні противірусні не потрібні. Гепатит А по суті є типовим кишковим захворюванням, з усіма притаманними їм шляхами передачі. Різниця лише в тому, що розмноження вірусу відбувається в печінці», – зазначив Є. Дубровський. За його словами, інкубаційний період захворювання досить тривалий, два-шість тижнів, і цим пояснюється складність пошуку джерела. Людина може просто не пам'ятати, де вона могла заразитися. Лише після цього з'являються слабкість, діарея, може підійматися температура, зникає апетит. Серед симптомів також блювота, біль, важкість під правим ребром, де розташована печінка, а також потемніння сечі та сірий кал. Лише після цих проявів хвороби з'являється жовтяниця – жовтіє шкіра, склери очей. Найчастіше саме тоді люди звертаються до лікаря. Жовтіє людина із-за масової загибелі клітин печінки – гепатоцитів. «По-іншому боротися із цим вірусом наша імунна система не вміє – захисні клітини вбивають заражені гепатоцити разом з вірусом. Масове потрапляння продуктів розпаду, у тому числі білірубину в кров, і пояснює причину появи жовтяниці. До речі, коли хвора на гепатит А людина жовтіє, клінічно їй стає краще. Вірус гине, людина одужує», – запевняє лікар-інфекціоніст.

Він вважає, що перехворівши один раз, людина набуває імунітету проти гепатиту А на все життя. Також тривалий імунітет від інфекції забезпечує вакцинація. Печінка цілком відновлюється після перенесеного захворювання. «Умова – після одужання людина має дотримуватися важливих рекомендацій, щоб допомогти печінці повноцінно відновитися. Треба дотримуватися дієти, не вживати алкоголь, бути обережним з

гепатотоксичними ліками», – наголошує Є. Дубровський. За його словами, відновлення триває від півроку до року, залежно від стану печінки перед хворобою та особливостями регенерації конкретної людини. Проте, як зазначають лікарі, у похилому віці, а також у людей, які мають супутні захворювання печінки, захворювання може протікати в тяжкій формі.

Тому важлива профілактика захворювань. Це стосується не лише гепатиту, а й інших вірусних захворювань. Завдання держави вчасно забезпечити населення необхідними вакцинами в рамках українського законодавства. Незважаючи на війну в Україні з їх наявністю досить непогано. Але відповідальність за вакцинацію та турбота про власний імунітет лежить на кожному громадянininі особисто. У холодну пору року під загрозою ймовірних руйнувань комунальної інфраструктури варто особливо сфокусуватися на питанні турботи про здоров'я власне і своїх родин.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Зміна курсової політики на валютному ринку і розвиток макрофінансової ситуації в Україні

На початку жовтня цього року Національний банк України оголосив про перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні з 3 жовтня 2023 р., відмовляючись, таким чином, від фіксованого курсу національної валюти, який діяв від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. У ЗМІ із цього приводу зазначалося, що за такого «режиму офіційний курс визначатиметься на міжбанківському ринку, а не встановлюватиметься директивно Національним банком. Водночас НБУ й далі контролюватиме ситуацію та на постійній основі компенсуватиме структурний дефіцит іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку» (URL:

https://biz.censor.net/news/3453887/gryvnya_prodojjuje_ukriplyuvatysya_natsbank_vstanovyv_ofitsiyinyi_kurs_dolara_na_zavtra).

При цьому варто нагадати, що нинішній перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні було передбачено в Стратегії пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування (далі – Стратегія), затвердженій Національним банком України 9 червня 2023 р. Тобто нинішній перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні є однією зі складових реалізації цієї Стратегії.

Як зазначено в Стратегії, ухвалені НБУ Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану повинні змінюватися поетапно. У цьому документі зазначено, що «після початку повномасштабної війни

режим фіксованого обмінного курсу, який підтримувався жорсткими валютними обмеженнями, відіграв важливу роль у стабілізації інфляційних та курсових очікувань і зниженні інфляційного тиску». Однак із часом, коли перший шок від початку повномасштабного російського воєнного вторгнення в Україну було подолано, недоліки збереження режиму фіксованого обмінного курсу можуть перевищити його переваги та перешкоджати розвитку української економіки в нових умовах. «Наприклад, валютні обмеження можуть втратити свою ефективність, а очікування щодо надійності прив'язки обмінного курсу можуть змінитися. Це може призвести до посилення ринкових деформацій, тінізації економіки та відволікання ресурсів на непродуктивне використання, водночас перешкоджаючи продуктивній діловій активності. Усе це може посилити зовнішні дисбаланси з негативними наслідками для керування державними фінансами.

Крім того, у результаті тривалої прив'язки і зацікавлені сторони (стейкхолдери), і учасники ринку інтерналізують очікування стосовно фіксації обмінного курсу. Це може призвести до поступової деградації їхніх бізнес-моделей і систем ризик-менеджменту, стимулюючи накопичення валютних ризиків. Водночас економіка позбавляється можливості адаптації до зміни зовнішніх і внутрішніх умов за рахунок курсової гнучкості, а центральний банк втрачає важливий інструмент політики. Відповідно, незважаючи на сприятливий вплив фіксації курсу на початковому етапі дезінфляції у більш тривалій перспективі може стати дедалі складніше одночасно досягати цілей із цінової, фінансової стабільності та стійкого економічного зростання».

Оголошений перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні з 3 жовтня 2023 р. засвідчив, що, за оцінками НБУ, момент необхідності відповідних змін у вітчизняній валютно-курсній політиці настав. При цьому треба брати до уваги, що, згідно зі Стратегією пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування режим керованої гнучкості обмінного курсу гривні сам по собі є перехідним на шляху повернення до інфляційного таргетування.

Згідно зі Стратегією, на ранніх стадіях переходу до більшої гнучкості обмінного курсу «Національний банк ще значною мірою покладатиметься на обмінний курс як номінальний якор для економіки. У міру формування належних передумов Національний банк поступово запроваджуватиме більшу гнучкість обмінного курсу. Поступове запровадження гнучкості обмінного курсу ґрунтуватиметься на оцінці макроекономічних і фінансових умов.

У міру формування належних передумов виконання ролі номінального якоря для інфляційних очікувань поступово перехоплюватиме ціль з інфляції, натомість обмінний курс дедалі більше відіграватиме роль коригуючого механізму для економіки. Тож на наступних стадіях Національний банк надаватиме дедалі більшу курсову гнучкість, але з урахуванням

консистентності політики для збереження довіри до гривні та дій Національного банку з досягнення інфляційних цілей.

Збільшення курсової гнучкості відбуватиметься поступово. На перших етапах важливо зберегти максимальну курсову стабільність для мінімізації початкового шоку для очікувань з огляду на відхід Національного банку від зобов'язання щодо фіксації курсу. Для цього Національний банк зберігатиме достатньо жорсткі монетарні умови, що підтримуватиме привабливість гривневих активів з метою уникнення неконтрольованого посилення тиску на валютний ринок. Крім того, формуванню передумов для переходу до більшої гнучкості обмінного курсу сприятиме поступове пом'якшення окремих валютних обмежень. Водночас збереження інших валютних обмежень і надалі підтримуватиме курсову стійкість. Так, однією з критично важливих передумов переходу до більшої курсової гнучкості є мінімізація множинності обмінних курсів, що сприятиме збереженню контролю за курсовими очікуваннями» (URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_for_easing_FX_restrictions_07-07-2023.pdf?v=4).

Напередодні початку переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні голова правління НБУ А. Пишний на брифінгу для ЗМІ зазначив, що зусилля Національного банку після переходу до режиму керованої гнучкості курсу гривні буде спрямовано на стримування коливань курсу. При цьому він відмовився уточнити діапазон коливань обмінного курсу гривні, який НБУ вважає прийнятними. «Ми ніколи не даємо курсових прогнозів та нашого бачення оптимального курсу», – зазначив А. Пишний. Треба наголосити, що така поведінка щодо оцінки курсових прогнозів валют є загальноприйнятою серед керівників центральних банків різних держав світу.

Цілком природно, що перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні викликав доволі значний резонанс в українському суспільстві. Адже в українських реаліях обмінні курси насамперед долара США та меншою мірою євро виконують функції не тільки дуже важливих індикаторів розвитку економіки України не лише для бізнесу, а й для дуже багатьох пересічних громадян. До того ж для населення України долар США та меншою мірою євро (особливо готівкові) є надзвичайно важливим засобом заощаджень. І попит на ці іноземні валюти стрімко зростає в кризових ситуаціях, як наприклад під час загострень військової ситуації на Донбасі у 2014–2015 рр. Тому й нинішній перехід до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні також знайшов своє відображення на шпальтах ЗМІ.

Зокрема, як зазначив ще на початку жовтня засновник і президент інвестиційної компанії «Універ» Т. Козак, «політика “нерушимої гривні” в перші місяці після початку повномасштабного вторгнення Росії дала певний якір чи фундамент для курсових очікувань громадян та бізнесу. З плином часу позитив від фіксованої гривні почав вичерпуватися, а структурні перекоси, зокрема множинність курсів, стали дедалі більше негативно

впливати на економіку. Крім того, Міністерство фінансів України та наші великі експортери зацікавлені в дешевшій гривні. Для Мінфіну це додаткові доходи бюджету за рахунок оподаткування дорожчого в гривні імпорту, а для експортерів – просто більше грошей. Водночас Національний банк України відповідає за цінову стабільність. Це розуміється як низька інфляція. Зрозуміло, що зростання долара частково призводить до зростання цін. У цій боротьбі за курс гривні незалежний Нацбанк має більше впливу та інструментів».

На його думку, «Нацбанк не планує відпускати курс. Золотовалютних резервів, інструментів і впевненості достатньо. У новій курсовій політиці в найближчі місяці буде мало гнучкості та багато керованості». Його «прогноз готівкового курсу долара до кінця року – приблизно 38 грн/дол.» (URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/yakim-bude-kurs-grivni-nbu-skasuvav-fiksovaniy-kurs-prognoz-gotivkovogo-kursu-50357892.html>).

Водночас О. Паращій, керівник аналітичного відділу ІК Concorde Capital висловив думку, що «формально офіційний курс долара визначатиметься показниками міжбанківського ринку, а не постановою НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р. (зі змінами). Крім того, відсьогодні нічого не змінюється. Усі інші валютні обмеження залишаються, тож попит на долар на міжбанку не зросте. Може дещо впасти пропозиція валюти, бо деякі експортери можуть на певний час затримати її продаж через очікування, що завтра вона буде дорожча. Але то явище тимчасове.

Курс як залежав від спроможності НБУ покривати дефіцит валюти на міжбанку своїми доларовими вливаннями, так він і залежатиме далі. Спроможність Нацбанку залишається високою. Так, щодня він вимушений продавати долари для компенсації дефіциту валюти на міжбанку в розмірі від 80 млн дол. (весна – літо) до 120 млн дол. (осінь – зима). Та ресурси для цього він має: за останні 12 місяців приплив валюти від наших західних партнерів становив в середньому 170 млн дол. на один робочий день».

Він припустив, що український валютний ринок «зараз може трохи “полихоманити”, як це вже було в липні 2022 р., коли Нацбанк збільшив офіційний курс долара на 25 % в один момент. Потім він заспокоїться, коли побачить, що нічого не змінилося... Усі прихильники переходу на керовану гнучкість курсу долара та значна частина критиків визнають, що помітних змін на міжбанку не буде, принаймні в перспективі кількох місяців.

Головне питання – наскільки сильно долар подорожчає. Очевидно, жодна модель не дасть точної цифри, бо все залежить виключно від волі НБУ. Тут головне, що девальвація гривні якщо й буде, то не стрибкоподібною, як це було в липні 2022 р. чи в березні та листопаді 2014 р., а плавною. Бо тоді основною причиною девальвації була неспроможність Нацбанком тримати фіксований курс через виснаження його золотовалютних резервів. Зараз буде інакше». При цьому О. Паращій не виключив «і сценарій, коли долар на міжбанку не подорожчає наступного року. Це можливо за умови, коли в нас налагодяться морські канали

експорту». Хоча такий варіант базовим він би не назвав. На його думку, обмінний курс «ближче до 38 грн/дол. виглядає більш логічним».

Водночас О. Паращій висловив думку, що Міністерству фінансів «треба просто активніше позичати у валюті на внутрішньому ринку. Тоді можна буде трохи зекономити на обслуговуванні державного боргу й нарікань на занадто повільну девальвацію (гривні) буде менше» ([URL: https://biz.nv.ua/ukr/experts/gnuchkiy-kurs-dolara-skilki-vtratit-grivnya-cherez-zminu-politiki-nbu-novini-ukrajini-50357936.html](https://biz.nv.ua/ukr/experts/gnuchkiy-kurs-dolara-skilki-vtratit-grivnya-cherez-zminu-politiki-nbu-novini-ukrajini-50357936.html)).

Директор аналітичного департаменту та головний економіст інвестиційної компанії «Dragon Capital» О. Білан вважає, що «в перспективі декількох місяців практично нічого не зміниться. За фіксованого курсу НБУ щодня продавав валюту зі своїх резервів. Рівно стільки, скільки потрібно, щоб задовольнити дефіцит валюти на міжбанківському ринку. Тепер НБУ так само продаватиме валюту з резервів, але трошки менше чи трошки більше, ніж дефіцит валюти на ринку, і дасть змогу офіційному курсу рухатися вниз і вгору на дельту, яку в перші тижні, скоріше, узагалі важко буде помітити неозброєним оком». За словами О. Білан, у подальшому НБУ збільшуватиме амплітуду коливань курсу, а їхній напрям більше відповідатиме змінам у стані платіжного балансу і валютного ринку. «Тобто буде і девальвація, і укріплення. Що саме переважатиме, залежатиме від купи факторів, серед основних тривалість бойових дій, пропускну здатність експортних шляхів, обсяги міжнародної допомоги», – пояснила вона ([URL: https://biz.nv.ua/ukr/finance/chi-obvalitsya-grivnya-pislya-perehodu-nbu-do-kerovano-gnuchkogo-kursu-novini-ukrajini-50357868.html](https://biz.nv.ua/ukr/finance/chi-obvalitsya-grivnya-pislya-perehodu-nbu-do-kerovano-gnuchkogo-kursu-novini-ukrajini-50357868.html)).

Зі свого боку, інвестиційний банкір, фінансист С. Фурса на початку жовтня в коментарі «Суспільному» заявив, що «основний гравець на ринку – Національний банк, який, власне, має достатньо можливостей, щоб цей курс регулювати там, на ринку, продаючи долари з власних резервів чи не продаючи долари з власних резервів. Тому формально курс буде ринково утворюватися, а де-факто насправді не даватиме ринку розгулятися. Протягом зими, я не виключаю, ми побачимо офіційний курс 37–38 грн/дол. Десь у цих проміжках. Через півроку, можливо, побачимо 40–41 грн» ([URL: https://suspilne.media/585689-nbu-davno-gotuvavsa-do-kerovanoi-gnuckosti-obminnogo-kursu-fursa](https://suspilne.media/585689-nbu-davno-gotuvavsa-do-kerovanoi-gnuckosti-obminnogo-kursu-fursa)).

Старший економіст CASE Україна В. Дубровський ще на початку жовтня висловив припущення, що «після зміни валютного режиму ажіотажу скуповування валюти в обмінних пунктах очікувати не варто, адже зміни здебільшого торкнуться імпортерів та експортерів, які продаватимуть і купуватимуть валюту не за фіксованим курсом, а курсом, який складеться на міжбанку. «Підстав для панічних настроїв населення бігти в обмінники й купувати валюти немає. Бо Нацбанк має зараз великі золотовалютні резерви, яких він ніколи не мав, їх більш ніж достатньо, аби компенсувати будь-які коливання, також ми маємо зобов'язання наших партнерів про економічну підтримку України, потроху оговтується від шоку й українська економіка,

тому не бачу великих загроз для сильного коливання курсу», – зауважив він (URL: <https://www.dw.com/uk/kerovana-gnuckist-valutnogo-kursu-ak-ce-vpline-na-grivnu/a-66997763>).

Дійсно, зміна валютного режиму в Україні не викликала ажіотажу скуповування іноземної валюти, насамперед долара США, в обмінних пунктах і банках. Однак треба визнати, що це сталося завдяки валютним інтервенціям НБУ. Наприклад, згідно з даними Національного банку, у грудні 2021 р., коли в міжнародному та українському інформаційному просторах уже циркулювала інформація щодо накопичення величезного контингенту російських військ на кордоні та вірогідності їх вторгнення в Україну, населення України придбало іноземної валюти на суму еквівалентну 2511 млн дол. США. За весь лютий 2022 р., наприкінці якого й почалося російське воєнне вторгнення, населення України придбало іноземної валюти на суму еквівалентну 2292 млн дол. США, тобто на 219 млн дол. менше, ніж у грудні 2021 р. За жовтень 2023 р., тобто, по суті, після переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні, українці придбали іноземної валюти на суму еквівалентну 2330 млн дол. США. Причому тренд на зростання обсягів купівлі іноземної валюти фізичними особами почався ще в липні 2023 р. І у вересні цього року іноземної валюти було придбано на суму 2033 млн дол.

Аналіз статистичних даних Національного банку України свідчать, що в жовтні 2023 р. українці (фізичні особи) придбали іноземної валюти (у доларовому еквіваленті) на 14,6 % більше, ніж у вересні, тоді як у серпні обсяги купівлі іноземної валюти українцями по відношенню до липня цього ж року зросли на 19,2 %. Та і в абсолютних показниках приріст обсягів купівлі іноземної валюти фізичними особами в серпні 2023 р. був більшим, ніж у жовтні цього ж року: + 306 млн проти 297 млн дол. США. Тобто приріст купівлі іноземної валюти фізичними особами в окремі періоди дії режиму фіксованого обмінного курсу гривні був більшим, ніж після переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні.

Таким чином, проведений аналіз статистичних даних Національного банку України (URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/cash-currency-market?startDate=01.01.2022&endDate=30.11.2023>) свідчить, що сам по собі початок переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні не призвів до панічної поведінки населення на валютному ринку України.

Утім, на думку В. Башти, адвоката Львівської колегії адвокатів і журналіста київських ЗМІ, та С. Следзя, редактора відділу мікроекономіки й бізнесу «Дзеркала тижня», висловлену на сайті цього видання вже через місяць після переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні, «суть операції “ревальвація”, яку нині реалізує НБУ через нову валютну стратегію, полягає в тому, щоб:

- зменшити доларизацію економіки;
- населення «стерилізувало» гривню на депозитах “у довгу” під порівняно невисокі відсотки;

- ринок цінних паперів абсорбував надлишкову гривневу ліквідність, бажано також під щонайнижчий відсоток;
- пригальмовували інфляційні процеси;
- частково замістити міжнародну допомогу державними цінними паперами;

- втримати курс на наступний рік у межах, за яких дохідність у гривні тих-таки ОВДП і депозитів буде вищою.

Саме для цього потрібна міцна гривня».

Проте, вважають вони, «істотне зміцнення національної валюти, яке ми сьогодні спостерігаємо в Україні, на жаль, не має нічого спільного з економічними процесами. Це означає, що, наприклад, лише ті, хто “зайде” в гривню першим, можуть виграти, з огляду на відсоткову винагороду. Але варто враховувати, що, демонструючи безмежну міць гривні й де-факто ручну керованість курсу на цьому етапі, нам не наголошують на ризиках. А вони є.

У жовтні відбулося зростання як чистої купівлі готівкової валюти вдвічі до вересня – до 380,1 млн дол., так і безготівкової на 37,4 % – до 359,3 млн дол. Востаннє населення купувало готівкову валюту в таких обсягах на початку 2014 р.» (URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/kupuvati-chi-prodavati-valjutni-riziki-j-prohnoz-kursu-hrivni-na-osin-2024-ho.html>).

Однак показник чистої купівлі готівкової та безготівкової валюти являє собою сальдо і купівлі та продажу валюти. Мотивація цих процесів різна. Як свідчить новітня українська історія, під час паніки на валютному ринку обсяги продажу іноземної валюти стрімко скорочуються. Причому цього року у вересні обсяги продажу іноземної валюти (готівкової та безготівкової) населенням скоротилися, порівняно із серпнем, на 161 млн дол. (або на 9,2 %), а в жовтні, порівняно з вереснем, обсяги продажу валюти (готівкової та безготівкової) населенням практично не змінилися. Тобто з початку переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні фізичні особи не змінили своєї поведінки щодо продажу іноземної валюти (насамперед доларів США). Це якось не відповідає алгоритму панічної поведінки населення України на валютному ринку.

При цьому, як зазначають В. Башта та С. Следзь, у жовтні дійсно відбулося значне зростання чистої купівлі готівкової та безготівкової валюти населенням порівняно з вереснем. Однак порівняння нинішньої ситуації на валютному ринку України з 2014 р. без урахування відмінностей між цими періодами некоректне. Адже купівля фізичними особами іноземної валюти, особливо безготівкової, у 2022–2023 рр. пов’язана з перебуванням за кордоном багатомільйонного контингенту українських біженців, чого не було у 2014 р. Прикметно, що червні – липні цього року, коли частина українських біженців тимчасово поверталася в Україну з-за кордону, обсяги продажу фізичними особами іноземної валюти були менші, ніж у травні, тоді як продаж її фізичними особами дещо збільшився.

Таким чином, немає вагомих підстав стверджувати, що початок переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні призвів до якоїсь паніки на українському валютному ринку. Може йтися про пристосування суб'єктів цього ринку до нових правил його функціонування та пов'язаних із цим коливань обмінного курсу гривні.

Водночас, як зазначають автори згаданої публікації в «Дзеркалі тижня», за результатами першого місяця дії переходу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу гривні «практично всі фінансово-інвестиційні групи скоригували свої прогнози на поточний і наступний роки в бік “рожевого” майбутнього для гривні: ICU – 42,1 грн/дол.; Dragon Capital – 39 грн/дол.; Райффайзен Банк – 41,1 грн/дол.». До цього варто також зауважити, що корекцію обмінного курсу гривні в бік зміцнення національної валюти було проведено й при затвердженні Державного бюджету України на 2024 рік. У середньому за рік курс національної валюти було визначено на рівні 40,7 грн./дол., тоді як раніше в проєкті державного бюджету на наступний рік було 41,4 грн/дол.».

Утім, як стверджують В. Башта та С. Следзь, «не від уряду й не від НБУ залежатиме курс гривні в майбутньому. Проте, найімовірніше, економічної катастрофи таки вдасться уникнути. Утім, валютний ринок буде турбулентним. І курс гривні до долара США в другій половині 2024 р. повернеться туди, де перебував восени 2022 р. – на рівень, дещо вищий, ніж 41 грн/дол. Найімовірніший зимово-весняний коридор – 38–39 грн/дол. Лише в другій половині наступного року на валютному ринку, зокрема і в економіці загалом, може бути досить похмуро, з рясними дощами. Не виключено й зливи зі штормовими поривами вітру, після яких навіть курс 45 чи 50 грн/дол. може здатися цілком пристойним». При цьому вони посилаються на високу невизначеність щодо джерел для покриття дефіциту державного бюджету України на 2024 р. (URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/kupuvati-chi-prodavati-valjutni-riziki-j-prohnoz-kursu-hrivni-na-osin-2024-ho.html>).

Проблема пошуку джерел для покриття дефіциту державного бюджету України на 2024 р. дійсно існує. На неї звертають увагу фахівці й оглядачі ЗМІ. Так, напередодні затвердження Державного бюджету у Верховній Раді міністр фінансів С. Марченко заявив, що «проєкт Державного бюджету України на 2024 рік передбачає 41 млрд дол. зовнішнього фінансування, з якого наразі поки що відсутнє підтвердження надходження 29 млрд дол., наступного року доведеться шукати додаткові внутрішні джерела доходів» (URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/946106.html>). До цього заступник голови Національного банку С. Ніколайчук повідомляв, що «запевнення міжнародних партнерів України поки що дають змогу розраховувати на отримання 45 млрд дол. фінансової допомоги поточного року, хоча політичні ризики посилюються» (URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/943594.html>).

Затвердження Державного бюджету України на 2024 рік Верховною Радою свідчить, що на нинішньому етапі питання покриття його дефіциту вирішено, хоча це ніяк не скасовує актуальності дослідження проблем невизначеності в питаннях економічної політики, обумовлених повномасштабною війною Росії проти України. Інша справа, що за умов означеної невизначеності на сучасному етапі режим керованої гнучкості обмінного курсу гривні, впроваджуваний Національним банком України, краще підходить для підтримання макрофінансової стабільності в нашій державі, ніж фіксований режим обмінного курсу гривні, що існував раніше.

Як зазначено в Стратегії пом'якшення валютних обмежень, переходу до більшої гнучкості обмінного курсу та повернення до інфляційного таргетування, затвердженій Національним банком України 9 червня 2023 р., «реалізація кожного окремого кроку Стратегії ґрунтуватиметься на оцінці дотримання ряду наперед визначених макроекономічних критеріїв. Дотримання цих критеріїв протягом достатньо тривалого періоду засвідчить формування належних передумов для успішної реалізації цієї Стратегії за збереження макроекономічної та фінансової стабільності в умовах високої невизначеності. Зокрема, увага приділятиметься оцінці розвитку таких ключових параметрів: інфляція та інфляційні очікування; рівень міжнародних резервів і стійкість валютного ринку; процентні ставки (включаючи додатний рівень облікової ставки в реальному вимірі та привабливість гривневих інструментів); параметри фінансової стабільності» *(При підготовці цієї праці було використано інформацію з таких джерел: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr>). – 2023. – 10.11; Інтерфакс-Україна (<http://interfax.com.ua>). – 2023. – 26.10; 7.11; Liga.net (<https://www.liga.net>). – 2023. – 4.11; НВ (<http://nv.ua>). – 2023. – 3, 4.10; Суспільне (<https://suspilne.media>). – 2023. – 4.10; Цензор.net (<https://censor.net.ua>). – 2023. – 2.10; 8, 9.11; Deutsche Welle (<http://dw.com>). – 2023. – 4.10).*

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Постанови Президії НАН України, прийняті на засіданні першого листопада 2023 р.

Постанова Президії НАН України № 368 від 01.11.2023 р. «Проблеми та перспективи транспортування суміші зеленого водню та природного газу в контексті розвитку водневої енергетики України».

Постанова Президії НАН України № 369 від 01.11.2023 р. «Методи негладкої оптимізації: теорія та практичне застосування».

Постанова Президії НАН України № 372 від 01.11.2023 р. «Про проведення чергових виборів дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів НАН України».

Постанова Президії НАН України № 373 від 01.11.2023 р. «Про внесення змін до Положення про вибори дійсних членів (академіків), членів-кореспондентів, іноземних членів Національної академії наук України».

Постанова Президії НАН України № 374 від 01.11.2023 р. «Про внесення змін до Плану заходів з реалізації Концепції розвитку Національної академії наук України на 2021–2025 роки».

Зміни до Плану заходів з реалізації Концепції розвитку Національної академії наук України на 2021–2025 роки.

Постанова Президії НАН України № 75 від 01.11.2023 р. «Про проведення виборів директора Інституту загальної енергетики НАН України».

Постанова Президії НАН України № 377 від 01.11.2023 р. «Про внесення змін до складу ліквідаційної комісії Міжнародного інституту клітинної біології Національної академії наук України» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 1.11).*

* * *

Відбулася зустріч керівництва Національної академії наук України з представниками Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій

У приміщенні Президії НАН України 2 листопада 2023 р. відбулася зустріч керівництва Національної академії наук України з керівником секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій О. Козієвською та головним консультантом секретаріату комітету О. Левчуком.

Національну академію наук України на зустрічі представили: президент НАН України академік А. Загородній, віцепрезидент НАН України академік В. Богданов, віцепрезидент НАН України член-кореспондент О. Рафальський, перший заступник головного ученого НАН України, начальник Науково-організаційного відділу Президії НАН України О. Кубальський і помічник головного ученого секретаря НАН України М. Шевченко.

Під час зустрічі було обговорено питання співпраці секретаріату комітету, комітету та Національної академії наук України. О. Козієвська наголосила на особливому статусі НАН України з підготовки експертних висновків до законопроектів, у тому числі з урахуванням нового Закону України «Про правотворчу діяльність».

Своєю чергою президент НАН України академік А. Загородній окреслив проблемні питання розвитку науки та інновацій в Україні та представив пропозиції Національної академії наук України задля їх вирішення. Зокрема, обговорювалися питання підготовки нових

пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності; необхідних змін у державному регулюванні діяльності у сфері трансферу технологій; нормативної діяльності центрів колективного користування науковим обладнанням; цільових показників діяльності наукових установ; кадрового забезпечення наукової сфери тощо.

Пропозиції академії з порушених питань академік А. Загородній передав для опрацювання секретаріатом Комітету з питань освіти, науки та інновацій. О. Козієвська запевнила, що їх врахують під час підготовки та розгляду Комітетом контрольного питання на тему: «Про проблемні питання з практики застосування базового законодавства України з питань науки і техніки та шляхи їх вирішення».

Наостанок для гостей з секретаріату комітету було проведено екскурсію по історичній частині будівлі Президії НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 8.11*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Академік Е. Лібанова: «Чи є робота в Україні та яких зарплат очікувати».

Ці та чимало інших злободенних тем підняла у своєму інтерв'ю медійній платформі «Громадське» академік-секретар Відділення економіки НАН України, директорка Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академік Е. Лібанова.

В умовах війни чи може економіка знайти необхідних фахівців, а українці – роботу? Які галузі сьогодні дають заробіток українцям і наповнюють держбюджет? Чи реально Україні зберегти свою робочу силу й повернути працівників, які виїхали за кордон? Чи доведеться відчинити двері трудовим мігрантам з Азії та Африки, щоб підняти післявоєнну економіку?

Відповідаючи на ці питання, учена зазначила: «Держстат наразі не публікує даних про ситуацію на ринку праці, тому що їх збір через окупацію територій і ведення бойових дій є проблематичним. Однак певна інформація збирається. Я, зокрема, буду оперувати результатами дослідження, проведеного у жовтні Центром Разумкова. І ще одне зауваження: зараз є сенс говорити про перспективи хіба що одного року. Але реальність вносить корективи й у короткострокове прогнозування. Наприклад, минулого року, після Харківської операції, ми сподівалися на більш оптимістичний розвиток подій на фронті. Однак оптимістичні сценарії не справилися. Водночас наші доволі песимістичні прогнози щодо стану економіки теж не справилися: ми не очікували, що український бізнес так швидко пристосується до ситуації і почне відроджуватися в умовах війни. Тобто говорити сьогодні варто не так про прогнози, як про очікування, тенденції тощо».

Е. Лібанова також наголосила, що «судячи з усього, війна у 2024 р. не закінчиться. Значить, бізнес, як і сьогодні, буде концентруватися там, де він вважає себе максимально захищеним – у тій же сфері послуг. Не думаю, що швидко почне відроджуватися виробництво – принаймні під час війни. Величезні кошти будуть витрачатися на соціальний захист – потреби в ньому постійно зростають з огляду на сім'ї загиблих, поранених, збільшення чисельності осіб з інвалідністю та тих, чиє житло зруйноване, хто змушений переїхати до інших поселень тощо. Сьогодні потреби у фінансуванні соціальної допомоги покриваються надходженнями від інших країн, передусім – від США. Як буде через рік – побачимо. А от для повоєнного відновлення, яке супроводжуватися стрімким зростанням попиту на робочу силу, ми, найімовірніше, потребуватимемо трудових іммігрантів. Кого саме? Все залежить від умов та оплати праці, від можливостей самореалізації» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 6.11*).

* * *

Відбулося чергове засідання загальноакадемічного міждисциплінарного семінару у галузі природничих наук «Актуальні питання фізико-хімічної та математичної біології»

Міждисциплінарну доповідь «Біомедичний потенціал каліксаренів: літературні дані та результати власних досліджень» виголосив завідувач лабораторією медико-біологічних досліджень Інституту органічної хімії (ІОХ) НАН України кандидат хімічних наук Р. Родік.

Засідання семінару відкрив головуючий – академік НАН України С. Костерін. У своєму вступному слові він повідомив про наукові інтереси доповідача, а також акцентував увагу на плідних міждисциплінарних наукових зв'язках між Інститутом біохімії (ІБХ) ім. О. В. Палладіна НАН України та Інститутом органічної хімії НАН України. Далі слово для доповіді було надано кандидату хімічних наук Р. Родіку.

У своєму виступі доповідач зазначив, що сучасним напрямом медичної хімії є дизайн нових біологічно-активних речовин на основі просторової будови біомішені. Такий шлях дає змогу отримувати ліки з високою ефективністю та специфічністю дії. З цією метою багато класів речовин використовують як молекулярні платформи, і каліксарени серед них займають чільне місце. Завдяки здатності каліксаренів до багатьох видів міжмолекулярних взаємодій, каліксаренові похідні демонструють унікальну здатність розпізнавати та зв'язувати у супрамолекулярні комплекси типу «гість-хазяїн» катіони, аніони та нейтральні молекули відповідних розмірів та архітектури. Ці властивості відкривають широкі перспективи практичного застосування каліксаренів у різних областях хімії, фізики та біології. Протягом останніх років похідні каліксаренів, особливо водорозчинних та амфіфільних, є предметом зростаючого інтересу в галузях біологічних і суміжних наук. Каліксарени проявляють протитуберкульозну, протипухлинну, протівірусну та антибактеріальну активність, володіють

фунгіцидною дією, регулюють активність іонних каналів та ферментів, можуть виступати як антикоагулянти та антитромботики при згортанні крові. Вони також здатні транспортувати лікарські сполуки, бути контрастними агентами для МРТ, використовуються як ад'юванти для вакцин, досліджуються у трансфекції та при створенні сенсорів на біомолекули.

У цій доповіді було представлено літературні дані та власні результати по синтезу та медико-біологічним дослідженням каліксаренів, що були виконані в ІОХ НАН України у співпраці з ІБХ ім. О. В. Паладіна НАН України, Інститутом біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В. П. Кухаря НАН України, Інститутом фармакології та токсикології НАМН України, Київським національним університетом ім. Тараса Шевченка, Харківським національним медичним університетом, Університетом Страсбурга, Університетом Севільї.

Синтезовані сульфоніл- та ацилкарбамідокаліксарени були здатні впливати на концентрацію глюкози в крові. Проведені доповідачем дослідження свідчать про те, що зазначені каліксарени знижують концентрацію глюкози, причому цей ефект триває 24 год і більше (у дослідах на лабораторних тваринах). Низка амідокаліксаренів з фармакофорними групами ібупрофену, анальбену та мефенамінової кислоти і макроцикли – аналоги парацетамолу – демонстрували значний антиексудативний (проти набряковий) та анальгетичні ефекти (у дослідах на лабораторних тваринах). Катіонні амфифільні каліксарени завдяки утворенню шляхом самоасоціації у водних розчинах міцелоподібних частинок ($d = 4-9$ нм), здатні компактувати ДНК. Асоціати з ДНК є позитивно-зарядженими, стабільними у часі та мають розміри найменших вірусів – 40–60 нм. Такі наночастинки промотують трансфекцію з ефективністю відомих комерційних агентів, але вони є значно менш токсичні. Завдяки наявності чотирьох катіонних центрів такі каліксарени проявляють антибактеріальні властивості, а сам антибактеріальний ефект залежить від амфифільності макроциклу. Аніонні амфифільні каліксарени утворюють наноасоціати з позитивно-зарядженими пептидами. Такі наночастинки проникають всередину клітин, тобто можуть бути основою для систем доставки терапевтичних пептидів. Наостанок доповідач звернув увагу на те, що міцели катіонних каліксаренів були трансформовані у флуоресцентні органічні наночастинки з діаметром 7 нм. Такі супрамолекули мають велику яскравість та зберігають здатність проникати всередину клітин, вони можуть бути використані для візуалізації клітинних компартментів, створення систем доставки ліків, а також для тераностики.

Із запитаннями до доповідача та обговоренням результатів, що були наведені в доповіді, виступили доктор біологічних наук, професор М. Великий, академік НАН України та НАМН України С. Комісаренко, доктор біологічних наук Т. Векліч, член-кореспондент НАН України М. Куліш, академік НАН України С. Костерін, доктор біологічних наук, професор Л. Дробот, доктор біологічних наук, професор О. Матишевська,

кандидат біологічних наук О. Меженська та ін. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 6.11).

* * *

Вербове море. Або що наразі відбувається на місці Каховського водосховища

Наприкінці жовтня цього року провідний науковий співробітник відділу геоботаніки та екології Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України доктор біологічних наук А. Куземко у складі експедиції повторно побувала на території колишнього Каховського водосховища – у місці, де воно прилягає до Національного природного парку «Кам'янська Січ». Що цікавого вчені побачили цього разу? Чи справдилися попередні прогнози фахівців? Які біотопи формуються на землях, доступних наразі для дослідження?

«Коли дно було абсолютно голе, вкрите черепашками і стояли лише фруктові дерева, обліплені мушлями, здавалося, що це якась інша планета. Тепер усе-таки з'являються рослини, характерні для наших природних заплавних екосистем. Пейзаж стає все менш фантастичним. Хоча фруктові дерева з цими черепашками, які все ще стирчать з травостою, із заростей верб, на контрасті мають ще більш сюрреалістичний вигляд, – ділиться враженнями А. Куземко. – ...я зайвий раз переконалася, що якісь екологічні прогнози робити дуже важко і вони часто не справджуються. Я поки що не можу сказати, що наше передбачення про поширення інвазійних видів не здійснилося на 100 %. Утім, сталося інакше, ніж ми очікували. Загалом цього разу ми зафіксували на трьох ділянках до 65 видів рослин. У червні їх можна було перерахувати по пальцях рук. Я думаю, це просто колосальна цифра. Ми і справді не думали, що всього буде так багато. Звісно, серед цих видів є чужорідні – за дуже попередньою оцінкою, їх четверта частина. Точне співвідношення ми ще аналізуватимемо.

Домінантною виявилася верба. Одразу виникло питання, чи це аборигенний вид. І найімовірніше, це гібрид нашої верби білої і чужорідної верби ламкої. Він витісняє вербу білу на Дніпрі. З іншого боку, ми не можемо казати, що цей вид інвазійний. Бо він не поводить, скажімо, як амброзія, робінія, клен американський. Це просто вид, який заміщає один дуже генетично близький аборигенний і формує оці заплавні ліси.

Ну і серед цих заростей верби трапляються сіянці як інвазійних видів, так і місцевих, характерних для таких водно-болотних територій. Ближче до берегів, де верба не така висока і не така щільна, є кілька видів щавлю, череда, осот – десь до 20 видів на ділянку. І навпаки, де верба висока і густа, в її заростях можна знайти лише поодинокі, випадкові сіянці. Для розуміння. Коли ми робимо опис, то намагаємося визначити приблизний відсоток покриття кожного виду на описовій ділянці. І оця верба займає 98–99 % від усього, що там є. У її пануванні велику роль зіграв час трагедії. Вербового насіння на той момент було найбільше, цей пух плавав на поверхні. Вода

пішла, і велика його кількість упала на родючий вологий ґрунт і проросла. Це той чинник, який важко було прорахувати. Саме тому не варто бути категоричними в прогнозах. Ми не можемо досягнути всю ту безліч екологічних факторів, які мають вплив. Так само не вгадаєш, який з них стане ключовим – чи погодні умови, чи наявність насіння того чи іншого виду, чи склад і структура ґрунту...

Ми, приміром, у припущеннях виходили з того, що в кінці літа поширюватиметься насіння інвазійних видів і заселятиме ці території. Це теж цілком реалістичний сценарій. Але було складно передбачити, що головним постачальником насіння стане верба. Адже щороку насіння утворюється в різні періоди. І якби все збіглося не так, то, можливо, відкриті території заселили б сіянці, приміром, клена американського, робінії, гледичії, ясена пенсильванського – чогось чужорідного, чого там багато росте по берегах. На відвіданих ділянках верби займають близько 40–50 % площі. Вони закріпилися там, де немає відкладів дрейсени, і настільки щільні, що через них важко продиратися. При цьому найвища рослина із заміряних була понад три метри.

Це дивовижно, що такий шалений приріст відбувся лише за чотири місяці. Думаю, на це вплинули кілька факторів. По-перше, оцей ґрунт, він дуже родючий. По-друге, насіння проросло вкрай тісно. Це спонукало рослини тягнутися до сонця, конкурувати між собою. І дуже добре, що ми приїхали саме на кінець вегетаційного сезону і змогли зафіксувати максимальний приріст біомаси.

Натомість заростей інвазійних рослин не побачили. Можливо, сформоване насіння пошириться на решті відкритих ділянок. Але це вже буде наступного року. У будь-якому разі йому важко буде проникнути в ті щільні зарості верби.

Я думаю, що верба, якщо не станеться чогось екстраординарного, має все одно залишитися. Нас запитують, чи можна вже казати, що формується ліс. Насправді це було б дуже класно, оскільки заплавні вербово-тополеві ліси – це біотоп з 4-ї резолюції Бернської конвенції, його охороняють на рівні всієї Європи. Це якраз той мільярд дерев, які намагаються в нас посадити, а він тут уже росте. І якщо буде достатньо вологи, то мені здається, там усе ж утворюватиметься заплавний ліс – те, що ми звикли бачити навколо річок. Трав'яний покрив таких природних вербових лісів зазвичай формується з лучних і водно-болотних рослин. Частина з них уже є, і, напевно, далі їх буде більше. Але це трапиться, якщо з'являться оці вікна, коли вимруть слабші верби. Вони дозволять заселитися там іншим рослинам. Чи буде саме так, побачимо. Щось підкаже наступний рік».

«Ми очікували побачити хоча б щось лучне. Але нічого схожого на луки поки що немає, – продовжує вчена. – Зафіксували тільки окремі лучні види, приміром, тонконіг або в'юнок. Теоретично, можливо, щось таке з'явиться на більш піднятих ділянках наступного року, але поки що на них формуються угруповання, у яких переважають однорічні лобода, амарант,

портулак. Усе ж якщо звернутися до теорії екології і поняття сукцесії (зміни одного типу біотопів іншим), то луки – це еволюційно більш просунута стадія розвитку рослинності. До речі, як і прибережно-водні угруповання, які ми побачили навколо річки. Тому вони мене так здивували і водночас потішили. При цьому майже голими залишаються ділянки, де до останнього стояла вода. Але зарості верби швидко наступають і на них. Я здивована тим, приміром, що на черепашкових відкладах хай навіть щось інвазійне, невибагливе, але проростає. Переважно це такі поодинокі рослини, приміром, сіянци аморфи кушової. Черепашки, акумульовані ближче до берегів, і чагарники вздовж колишнього берега водосховища перешкоджають потраплянню ґрунту на них. Але буде сніг, дощ, і цей ґрунт, можливо, змиється на береги і вкриє черепашкові відклади. За такого розвитку подій там оселиться більше рослин.

Наступного разу доцільно виїхати на місце десь під кінець травня – на початку червня. Я не скажу, що тоді вже буде чітко зрозуміло, що на цих територіях відбуватиметься далі, але наступну стадію формування рослинності, біотопів ми зможемо побачити. Мені найцікавіше, що ж станеться з тими щільними заростями верб, оскільки це щось абсолютно незвичне, унікальне, чого ніхто там не очікував. І чи є ми свідками зародження величезного молодого лісу – аналога колишнього Великого Лугу» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 3.11*).

* * *

Демограф О. Позняк про те, як відновити населення України після війни.

Які шляхи повернення на Батьківщину наших громадян бачать демографи, і що буде, якщо відновити чисельність населення не вдасться?

На ці запитання в інтерв'ю медійному порталу «Телеграф» відповідав завідувач відділу міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України кандидат економічних наук О. Позняк.

Учений повідомив, який шлях подолання демографічної кризи у повоєнній Україні видається найдоцільнішим, чому залучення трудових мігрантів є адекватним рішенням для поліпшення демографічної та економічної ситуації та як впливатиме економічна ситуація в Україні на повернення українських мігрантів з Європи.

Щодо останнього О. Позняк зауважив: «За останні чотири роки (з початку пандемії COVID-19) багато “вахтовиків” втратили зв'язок зі своїми робочими місцями в європейських країнах. Після війни вони постануть перед вибором: шукати щось за кордоном і заново налагоджувати цей процес чи працевлаштуватися в Україні. Звісно, на їхнє рішення, як і на рішення біженців про повернення впливатиме економічна ситуація в Україні.

Конкурувати з Європою за рівнем життя буде вкрай складно, тому залишається сподіватися, що обіцяні інвестиції від країн-партнерів надходитимуть, що сприятиме поліпшенню ситуації на ринку праці та загалом в економіці» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 3.11).

* * *

Науковці Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України оцінили вплив воєнних дій на якість атмосферного повітря за перший рік війни.

Науковці Українського гідрометеорологічного інституту (УкрГМІ) ДСНС України та НАН України продовжують моніторинг та оцінювання наслідків воєнних дій для навколишнього середовища, зокрема їх вплив на якість атмосферного повітря.

Так, фахівці УкрГМІ проаналізували та узагальнили зміни забруднення атмосферного повітря за даними супутникового зондування за перший рік війни усю територію України та прилеглих районів інших країн. Уперше було враховано зміни загального вмісту діоксиду азоту та монооксиду вуглецю з урахуванням фонових змін, спричинених варіативністю метеорологічних умов.

При спробах оцінити наслідки воєнних дій для атмосферного повітря науковці виявили істотні розбіжності. Причиною цього є вплив на регіональному масштабі температурних й вітрових умов, а також варіації висоти граничного шару атмосфери.

Найбільш значущі зміни спостерігалися протягом перших місяців війни, зумовлюючи зростання та зменшення вмісту діоксиду азоту на $\pm 25\%$ у порівнянні із середніми показниками 2019–2021 рр. Починаючи з травня 2022 р. зміни середнього вмісту діоксиду азоту, спричинені воєнними діями склали $\pm 8\%$. Загальний вміст монооксиду вуглецю у перший рік війни був значно нижчий за показники попередніх років. Проте виявилось, що метеорологічні умови відповідають за зменшення концентрацій до -15% над усю територією України. Загалом, за даними супутникових спостережень практично неможливо відокремити зменшення вмісту монооксиду вуглецю внаслідок воєнних дій від фонового природного зменшення, за винятком Маріуполя.

Узагальнивши дані супутникового зондування, науковці виокремили наступні наслідки впливу воєнних дій на якість атмосферного повітря: 1) різке зменшення вмісту діоксиду азоту у великих містах (до -35%) внаслідок руйнування промислових підприємств та зменшення викидів автомобільного транспорту; 2) зростання вмісту діоксиду азоту (до 25%) на сході та північному сході території України, а також на суміжних російських та білоруських територіях на початку війни, що з високою ймовірністю спричинені викидами від переміщення військової техніки; 3) короткочасне зростання вмісту монооксиду вуглецю (у середньому до 10%) унаслідок

викидів від пожеж в екосистемах поблизу лінії зіткнення. На локальному рівні наслідки воєнних дій відрізняються для різних міст залежно від відстані до лінії фронту, перебування під окупацією та кількості об'єктів критичної інфраструктури.

Результати досліджень співробітників Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України були опубліковані у статті «Remotely visible impacts on air quality after a year-round full-scale Russian invasion of Ukraine» в журналі «Atmospheric Pollution Research», з якою можна ознайомитися за посиланням URL: <https://doi.org/10.1016/j.apr.2023.101912> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2023. – 1.11).*

* * *

Народжуваність в Україні: що змінилося і що зміниться після Перемоги

Яких демографічних втрат завдала Україні російська воєнна агресія? Як війна вже позначилась і ще позначатиметься на народжуваності? Чи можна регулювати народжуваність і які комплексні заходи потрібні для цього саме у нашій країні? Чи мають вирішальне значення матеріальні чинники і наскільки тривалим зазвичай є позитивний ефект запровадження (чи підвищення) допомоги при народженні дитини? Що, на думку науковців, має стати пріоритетом для української демографічної політики? Про це пише академік-секретар Відділення економіки НАН України, директорка Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академік Е. Лібанова.

«Рівень народжуваності в Україні, як і в усіх європейських та економічно розвинених країнах поза нашим континентом, уже давно не забезпечує навіть простого чисельного заміщення покоління батьків поколінням дітей, і, відповідно, кожне наступне покоління є меншим за попереднє, – зауважує науковиця. – Так, за нинішніх рівнів смертності немовлят, дітей раннього віку та підлітків, для забезпечення такого заміщення пересічна жінка упродовж свого життя має народити 2,15 дитини. В Україні, за даними Держстату, 2021 року цей показник дорівнював 1,16. Після початку війни сумарний коефіцієнт народжуваності впав: за розрахунками Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, до 1,0 – у 2022 р., а в 2023 р. очікується ще нижчий. Таке падіння є цілком закономірним для умов воєнного часу, і питання полягає в тому, як швидко вдасться його відновити після Перемоги і до якого рівня.

Враховуючи те, що народження дитини дедалі менше є спонтанним, визначення інструментів впливу має спиратися як на доведені причинно-наслідкові зв'язки, так і на позицію населення. Всупереч результатам численних досліджень, виконаних у різних країнах у різні часи, переважна більшість людей переконані у можливості доволі швидкого підвищення народжуваності до бажаного рівня винятково завдяки зростанню добробуту.

Насправді тенденції народжуваності – і це неспростовно доводить світовий досвід – регулюються значно більшою кількістю чинників, які до того ж мають різноспрямований вплив, різний на різних етапах розвитку.

Українці хоча і вважають підвищення рівня життя критично важливим для прийняття рішення про народження дитини, першочергове значення надають не збільшенню соціальних трансфертів, а зростанню рівня оплати праці. Це свідчить про те, більшість опитаних [ідеться про опитування, що його здійснила соціологічна служба Центру ім. О. Разумкова у 2019 р.] переносить акценти з патерналізму, з очікувань державної допомоги на можливість заробляти.

Дуже важливо, що, визначаючи головні, на їхню думку, інструменти державної політики, 22,8 % українців звертають увагу на наявність умов для успішного поєднання професійної зайнятості із материнством / батьківством. Це разом із важливістю розширення мережі дитячих дошкільних закладів, на яку вказали 17,3 % опитаних, свідчить про налаштованість на активну економічну діяльність, таку важливу в умовах практично неминучого дефіциту робочої сили в повоєнній Україні. <...>

Переважає більшість (майже 86 %) респондентів репродуктивного віку (18–49 років) навіть в умовах війни мають уявлення щодо своїх дітородних намірів. Це свідчить про те, що народження дитини стає дедалі свідомішим, а не випадковим. І для значної частини цих респондентів продовження війни, як вони говорять, не стане перепоною в народженні дитини. Тобто можна розраховувати на те, що діти в Україні народжуватимуться навіть під час гарячої фази війни, хоча їх і буде мало.

Та водночас наявність дітородних планів, яка свідчить про свідоме ставлення до народження дитини, перекреслює очікування бебібуму після Перемоги. Радше можна розраховувати на певний компенсаційний приріст народжуваності, пов'язаний із досягненням визначених, передусім молоддю, стандартів рівня та якості життя».

«Після Перемоги Україна вирішуватиме одночасно ціле коло завдань, спрямованих на покращення демографічної ситуації, поліпшення якісних параметрів людського капіталу, компенсацію неминучої депопуляції, забезпечення потреб економіки в робочій силі належної кваліфікації. Як не існує чарівних пігулок від усіх хвороб, так не існує і простих рішень складних проблем, зокрема і демографічних. Ми маємо запроваджувати низку взаємопов'язаних заходів загального і локального характеру, які у своїй сукупності забезпечать підвищення якості життя в країні, але їхнє еkleктичне застосування може не тільки не давати синергетичного ефекту, а навіть спричиняти небажані результати. Абсолютно беззаперечною необхідністю підвищувати народжуваність пов'язана із зміною настанов, передусім молоді, і створенням таких умов, за яких подружжя може ці настанови реалізувати. Але якщо молода матір буде змушена (наприклад, через недоступність дитячих дошкільних і позашкільних закладів) на тривалий час іти з ринку праці, то це не лише скорочуватиме і без того

обмежену пропозицію робочої сили, а й протидіятиме формуванню настанов на народження другої або третьої дитини, принаймні у парі із вищою освітою.

Як впливає із результатів опитування, для формування таких настанов важливою є загальна підтримка родини, зокрема через соціальні трансферти. Причому важливим є не тільки розмір, а й тривалість надання допомоги. За умов запровадження прогресивного оподаткування та/або істотного підвищення заробітної плати надзвичайно важливу роль відіграватимуть пільги сім'ям з дітьми. Поліпшення житлових умов, актуальне для молоді й до початку війни, стало значно важливішим через масштабні руйнування. Але це завдання, як, до речі, і багато інших, потребує різних інструментів розв'язання у великому місті та в сільській місцевості, в регіоні, який зазнав карколомних втрат, і там, де мова має йти передусім про додаткове будівництво.

Покращення бодай однієї складової відкриває значно ліпші перспективи, і завданням сьогодення є напрацювання інструментарію для максимальної реалізації наявних резервів. Держава і суспільство загалом мають розгорнути широкомасштабну діяльність щодо важливості та престижності батьківства як такого, намагаючись сформувати у широких верств, передусім у молоді, настанови на дво-тридітну родину, і створювати умови для максимальної реалізації цих настанов.

Цілі демографічної політики, включно із політикою народжуваності, мають бути дуже амбітними, навіть недосяжними, оскільки лише такий підхід у змозі забезпечити рух у бажаному напрямі. Такою метою варто визначити домінування в Україні родин із двома дітьми», – наголошує академік Е. Лібанова (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 31.10).

* * *

Науковці академії оцифрували історичну колекцію метеликів І. Верхратського.

Добіг кінця проєкт «Диджиталізація історичної колекції метеликів Івана Верхратського», який науковці Державного природознавчого музею (ДПМ) НАН України (Львів) виконували за фінансової підтримки Українського культурного фонду протягом останніх трьох місяців.

Завдяки цьому проєкту команді музею вдалося оцифрувати колекцію метеликів І. Верхратського, інвентаризувати спадок науковця, забезпечити наукову інформацію про об'єкти цієї збірки від сучасних загроз й удоступнити її для широкого загалу. Ентомологи оцифрували понад 2 тис. зразків, зробивши понад 4 тис. фотографій комах і етикеток фонду.

За підсумками цих робіт:

– сформовано картотеку ідентифікованої, інвентаризованої, категоризованої репрезентативної частини колекції метеликів

І. Верхратського, що перевищує 2 тис. од. зберігання (ця картотека зберігається у фондах ДПМ НАН України);

– оцифровано репрезентативну частину колекції метеликів

І. Верхратського (всі відомості з етикеток зразків, а також зображення об'єктів внесено до Центру даних (ЦД) «Біорізноманіття України»);

– опубліковано віртуальну галерею колекційного зібрання метеликів

І. Верхратського на вебресурсі ЦД «Біорізноманіття України»;

– оприлюднено віртуальну колекцію метеликів І. Верхратського на сторінці ДПМ НАН України;

– на сайті музею опубліковано електронний каталог репрезентативної частини колекції метеликів І. Верхратського.

Проект дав змогу ознайомити широку громадськість з унікальною колекцією метеликів, яка зберігається у фондах музею, та розповісти про видатного вченого І. Верхратського (1846–1919) – українського натураліста й мовознавця, громадського діяча. Адже, крім власне наукових завдань, перед командою виконавців проекту, постала й важлива мета – популяризація спадщини українських учених. Серед іншого, науковці музею виступили на засіданнях Наукового товариства ім. Т. Шевченка та долучилися до науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю Львівської національної галереї мистецтв ім. Б. Г. Возницького, де повідомили про доробок І. Верхратського і його діяльність не лише як мовознавця та письменника, а й натураліста-ентомолога.

За проектом також відбулася бесіда-зустріч, під час якої науковці ДПМ НАН України поділилися досвідом диджиталізації на прикладі ентомологічної колекції й обговорювали з колегами з різних українських музеїв і наукових установ важливість оцифрування для збереження наукової та культурної спадщини.

Важливим став освітній вектор проекту з диджиталізації колекції метеликів І. Верхратського. Науковці музею розповіли про наукові фонди й оцифрування природничих колекцій студентам кафедри екології Львівського національного університету ім. Іван Франка, Техніко-економічного фахового коледжу Національного університету «Львівська політехніка», а також Львівського національного університету природокористування (зокрема, його кафедри туризму та Львівського фахового коледжу).

Науковці планують опрацьовувати, оцифровувати, формувати й оприлюднювати віртуальні колекції та віртуальні галереї інших груп рослин і тварин із фондів ДПМ НАН України, зібраних видатними українськими вченими, – на засадах як державного фінансування, так і грантової підтримки.

Команда проекту вдячна за підтримку й допомогу спікерці проекту Д. Калинець-Мамчур, колегам зі львівських музеїв, Інституту екології Карпат НАН України (Львів), Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (Київ), Державному музеєві природи Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Українській природоохоронній групі (UNCG)

– за поради й участь у заходах у межах проекту, Українському культурному фонду – за фінансування (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 13.11).

Міжнародне співробітництво у галузі освіти та науки

Президент НАН України академік А. Загородній узяв участь в урочистих заходах з нагоди 30-річчя німецько-української науково-технічної співпраці у Берліні.

Заходи проводилися з метою обговорення німецько-української співпраці у сфері науки, освіти та досліджень, що набула нового виміру у зв'язку з повномасштабним російським вторгненням в Україну, та окреслення планів на майбутнє.

Під час урочистостей Міністр освіти і науки України О. Лісовий і Федеральний міністр освіти та наукових досліджень Федеративної Республіки Німеччина Б. Штарк-Ватцінгер підписали Спільну декларацію про наміри. Ця декларація стане основою нової міжурядової угоди, яка продовжить і розширить німецько-українські відносини у сфері науки й технологій на майбутнє.

Під час конструктивного діалогу українські та німецькі учасники обговорювали нагальні потреби й перспективи відбудови української наукової сфери, а також потенціал майбутньої співпраці у двосторонньому та загальноєвропейському контексті. Про ці та інші аспекти йшлося під час панельної дискусії на тему «Німецько-українське наукове співробітництво: сучасний вимір та перспективи відбудови».

Вступну доповідь «Непорушна солідарність і довірливе партнерство – заради спільного майбутнього у Європі» виголосив голова Альянсу наукових організацій Німеччини, президент Німецької національної академії наук «Леопольдина» професор Г. Гауг.

Представники німецької наукової спільноти вкотре засвідчили, що Федеральне міністерство науки та наукових досліджень Німеччини (BMBF) разом із німецьким Альянсом наукових організацій із самого початку російського повномасштабного вторгнення непохитно стоять на боці України і сповнені рішучості продовжувати співпрацю з українськими партнерами на всіх рівнях та підтримувати Україну як у подоланні безпосередніх наслідків війни, так і в її відновленні.

Участь у панельній дискусії взяли: президент Німецького дослідницького співтовариства К. Беккер, президент Німецької служби академічних обмінів Д. Мукерджи, генеральний секретар Фонду Фольксваген Г. Шютте, президент Національної академії наук України А. Загородній, голова наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій О. Антонюк та голова Національного фонду досліджень України С. Вільчинський.

Учасники дискусії зазначили, що відбудова науки в Україні буде надзвичайно складним завданням, яке вимагатиме солідарності та мобілізації всіх учасників. З іншого боку це також відкриває можливості для зміцнення співробітництва, орієнтованого на майбутнє оновлення та модернізацію української наукової галузі, а також для подальшої інтеграції України до європейського дослідницького простору.

Президент академії А. Загородній під час свого виступу зазначив, що попри усі виклики і труднощі, спричинені повномасштабним російським вторгненням, співпраця НАН України з німецькими дослідницькими організаціями продовжує динамічно розвиватися, а українсько-німецька науково-технічна співпраця посідає надзвичайно важливе місце в міжнародній діяльності академії.

За словами очільника НАН України, в останні роки не лише стабільно збільшувався обсяг науково-технічної взаємодії між установами академії та ФРН, кількість спільних дослідницьких проєктів, їх учасників і масштабів реалізації, але й з'являлися нові ініціативи та вдосконалювалися вже існуючі форми науково-технічної співпраці.

А. Загородній подякував німецьким дослідницьким організаціям, які у непростий для України час демонструють і на практиці реалізують всебічну підтримку українських вчених, та наголосив, що сьогодні є всі підстави стверджувати про відносини особливого рівня стратегічного партнерства між науковими установами України та Німеччини.

Президент НАН України академік А. Загородній і начальник Відділу міжнародних зв'язків НАН України А. Мирончук 9 листопада взяли участь у роботі 14-го засідання українсько-німецької робочої групи з науково-технологічного співробітництва, де були обговорені актуальні питання співробітництва в галузі науки та технологій та йшлося про конкретні ініціативи щодо майбутньої науково-технічної співпраці. Зокрема, під час засідання було порушено питання про діяльність німецько-українських центрів передових наукових досліджень в Україні або ж центрів досконалості (Cores of excellence), що в майбутньому мають стати ключовими лабораторіями українських і німецьких науковців й ознаменувати новий етап українсько-німецької співпраці.

Також було оголошено переможців чотирьох спільних проєктів зі створення німецько-українських центрів передових досліджень, серед яких – два за участю установ НАН України: Центр передового дослідження квантових матеріалів GU-QuMat, що працюватиме над пошуком нових квантових матеріалів для створення технологій майбутнього, та Центр передового дослідження плазмових технологій PLASMA-SPIN-ENERGY, що працюватиме над використанням плазмових технологій у виробництві спінтронних компонентів, які, зокрема, є основою для комп'ютерів наступного покоління. Центри функціонуватимуть завдяки фінансуванню німецької сторони, що складає близько 10 млн євро, та під керівництвом провідних українських і німецьких науковців. Завдяки цим центрам

українські дослідники матимуть доступ до міжнародного рівня знань і досліджень, що сприятиме розвитку науково-технічного сектору в Україні.

У реалізації згаданих проєктів братимуть участь наукові команди Київського академічного університету МОН та НАН України і Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» (ННЦ ХФТІ).

Започаткування діяльності німецько-українських центрів передових наукових досліджень є новою формою реалізації взаємовигідного партнерства наукових та освітніх установ України і Німеччини, що допоможе об'єднати зусилля вчених різних напрямів у розв'язанні важливих актуальних завдань сьогодення, сприятиме створенню конкурентоздатних технологій і продукції світового рівня, просуванню новітніх технологій у практику діяльності виробничих структур.

Під час засідання академік А. Загородній поінформував про участь вчених академії та їхніх німецьких колег у діяльності консорціуму «EUROfusion», навів приклади успішної співпраці вчених ННЦ ХФТІ з найбільшим у Німеччині дослідницьким центром з фізики частинок – Німецьким електронним синхротроном (Deutsches Elektronen-Synchrotron, DESY), а також порушив питання щодо формування платформи для розвитку українсько-німецької дослідницької інфраструктури.

Того ж дня академік А. Загородній провів робочу зустріч з президентом Німецької національної академії наук «Леопольдина» Г. Гаугом, віцепрезидентом Товариства Макса Планка К. Доллером та науковим директором Асоціації Гельмгольца Б. Рехом.

Під час зустрічі йшлося про спільну участь українських та німецьких дослідників в наукових проєктах ЄС, долучення вчених НАН України до реалізації енергетичної програми німецького уряду «Green Deal», форми підтримки молодих дослідників, можливості започаткування реінтеграційних програм для українських вчених, а також про потенційну модель співпраці в рамках центрів «Діоскурів» (Dioscuri Centers) – інноваційних та всесвітньо відомих дослідницьких груп на чолі видатних вчених, яку пропонує своїм партнерам Товариство Макса Планка.

По завершенню зустрічі президент НАН України зробив запис у книзі почесних гостей «Леопольдини».

Також на полях заходів з нагоди 30-річчя німецько-української науково-технічної співпраці відбулася неформальна зустріч президента НАН України А. Загороднього з президентом Товариства Макса Планка П. Крамером.

Академік А. Загородній та А. Мирончук у складі української делегації 9 листопада відвідали Альянс університетів Берліна (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 13.11).

Наукові видання НАН України

Вийшла друком наукова монографія «Українська мова у 2222 році: Вступ до лінгвофутурології».

Цьогоріч Видавничий дім «Академперіодика» НАН України опублікував монографію завідувача відділу слов'янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України доктора філологічних наук П. Селігея «Українська мова у 2222 році: Вступ до лінгвофутурології».

Ця праця закладає основи лінгвофутурології – нової галузі знань, що виникла на перетині мовознавства й футурології. У книзі:

- висвітлено роль уяви, завбачення, стратегічного мислення в житті людини;
- розглянуто предмет футурології, її категорії, методи, проблеми, здобутки;
- проаналізовано, що ми можемо знати про майбутнє, у чому специфіка ймовірнісного знання, чим наукові передбачення відрізняються від ненаукових;
- на підставі прогнозів провідних футурологів світу змальовано панораму суспільства майбутнього;
- окреслено тенденції, які визначають мовне майбутнє людства;
- описано загрози мовному розмаїттю Землі, шляхи порятунку етномов від занепаду.

Автор також спробував з'ясувати, куди прямує українська мова, як вона зміниться у близькій та віддаленій перспективі й, головне, що потрібно зробити для того, щоб вона не просто вижила, а й зміцніла, розквітла, стала щоденною мовою всіх українців, мовою освічених, успішних і заможних людей.

«Українську мову досліджують головне в її теперішньому стані. У давнину заглиблюється значно менше колег, бо це потребує і ґрунтовніших знань, і вищої кваліфікації. Історичні розвідки важко переоцінити: вони являють нам масштабну, багатовікову панораму становлення української мови від праслов'янських часів до сьогодення. Минувшину, безумовно, треба знати, з користю засвоювати її гіркі, часом трагічні уроки. Та чи варто на ній постійно зациклюватися? Чи варто весь час ходити довкола проблем учорашнього дня? Чи не варто нам, бодай інколи, відслоняти завісу часу, щоб поглянути за блакитне марево небокраю, у день завтрашній?

Занурившись у сьогодення та минуле української мови, ми наче даємо зрозуміти, що її майбутнє нас не дуже й цікавить.

Сьогодні стає зрозумілим: якщо мовознавство й далі творитиме знання тільки двох часових вимірів, воно не зможе вважатися за повноцінну науку. Майбутнє має стати таким самим повноправним предметом досліджень, як сучасне та минуле. Лінгвісти не тільки мають право, а й повинні прогнозувати завтрашній день мови, спираючись при цьому на відомості з її

історії, здобутки суміжних дисциплін, – наголошує доктор філологічних наук П. Селігей і додає: – Видання призначене трьом групам читачів:

– тим, хто досліджує мову, але мало замислюється над її майбутнім (філологам);

– тим, хто прогнозує майбутнє, але слабо орієнтується в мовознавстві (футурологам);

– усім, хто цікавиться мовою та майбутнім і хотів би більше дізнатися про майбутнє мови.

Інакше кажучи, пропонована книжка – це і вступ до футурології для мовознавців, і вступ до мовознавства для футурологів, і вступ до лінгвофутурології для всіх, кому небайдужа заявлена тема. Хотілося б, щоб праця зацікавила найширше коло читачів. Та найперш адресуємо її молодим, адже майбуття української мови – у їхніх руках».

Книжка складається з п'яти розділів. Оскільки, як пише доктор філологічних наук П. Селігей, української літератури з футурології та прогнозування обмаль, то перші три розділи вводять читача в проблематику галузі, готують до сприйняття наступних, власне «мовних» розділів.

У першому розділі «Завбачення в житті людини» йдеться про те, чому люди не дуже люблять виходити за межі сьогодення, скептично ставляться до можливостей передбачення й до яких фатальних наслідків призводить недалекоглядність – невміння чи небажання думати про прийдешнє, планувати свою життєдіяльність. Показано, яку важливу роль у нашому житті можуть відігравати уява, інтуїція, стратегічне мислення, цілепокладання і цілеспрямованість.

Другий розділ «Футурологія як наука» з'ясовує, чим наукові передбачення відрізняються від ненаукових, що таке ймовірнісне знання, як прогнозування здатне запобігти небезпекам, як зробити так, щоб наші завбачення бодай частково справджувалися. Читач дізнається, які галузі досягли найбільших успіхів у прогнозуванні, чому дотеперішні мовні прогнози часто зазнавали невдач і чи означає це, що вони – марна справа.

Третій розділ «Світ нашого завтра очима футурологів» – розповідь про те, як розвиватимуться сфери, значущі для функціонування мови та яким у загальних рисах буде суспільство майбутнього. У цій частині книги йдеться про головні процеси, що докорінно змінять життя людей уже завтра, про вузол глобальних проблем, що його доведеться розв'язувати людству, про приголомшливі науково-технічні винаходи.

У четвертому розділі «Світова мовосфера: присмерки чи досвітки?» проаналізовано наскрізні тенденції, що визначатимуть мовне майбутнє людства. Автор зупиняється на таких актуальних темах, як міжмовна конкуренція, поширення міжнародних мов, майбуття англійської мови та її основних конкуренток – китайської, іспанської, арабської. З'ясовує, що загрожуватиме мовному розмаїттю Землі завтра, чи реально вберегти національні мови від занепаду й чим у цій справі може зарадити «цифровий стрибок» мов.

П'ятий розділ «Українська мова: прорив у майбутнє» – головний. У ньому науковець пропонує прогноз прийдешніх змін в українській мові на різних її структурних рівнях, накреслює бажані напрями мовної політики, намагається довести, чому для щасливого майбуття нашої мови найважливішими є демографічна потужність (скільки носіїв вона матиме), економічна потужність (чи будуть вони заможними), комунікативна потужність (у яких сферах мова побутуватиме) і суспільний престиж (чи будуть її шанувати, цінувати, любити). «Саме ці чинники, а зовсім не правопис, вирішуватимуть долю української мови в майбутньому», – зауважує автор (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)* – 2023. – 9.11).

* * *

Вийшла друком англomовна наукова монографія «Українські міста: сталий розвиток у переддень повномасштабної російської агресії».

Цьогоріч вийшла друком колективна наукова монографія «Ukrainian Cities: the Sustainable Development on the Eve of Full-scale Russian Aggression» («Українські міста: сталий розвиток у переддень повномасштабної російської агресії»), яку науковці Інституту географії НАН України підготували спільно з болгарськими колегами. Книга містить результати суспільно-географічного дослідження, за підсумками якого визначено рівень збалансованості міст України перед повномасштабним вторгненням Росії у лютому 2022 р.

Через різні причини міста України довго стикалися з багатьма економічними, соціальними, екологічними й іншими проблемами, посідали низькі позиції у міжнародних рейтингах збалансованості. Нові часи, розвиток в умовах глобальних інтеграційних процесів відкривали перед нашими містами нові можливості, але й породжували нові виклики. Внаслідок цього загострювалися проблеми, пов'язані з надмірною концентрацією населення, подальшим збільшенням антропогенного навантаження на урбанізовані екосистеми, спотворенням естетики ландшафтів.

Водночас в Україні комплексно майже не досліджували можливостей збалансованого розвитку міст як одного з ключових завдань забезпечення збалансованого просторового розвитку країни загалом в умовах її інтеграції у світовий простір. Нова монографія спрямована на подолання таких дефіцитів і містить три розділи:

1. «Розвиток сучасного міста в контексті Порядку денного на XXI ст.».
2. «Збалансованість та основні проблеми міського розвитку в Україні».
3. «Рушійні сили переходу українських міст до сталого розвитку».

Оцінюючи збалансованість за допомогою обраних індикаторів та їх параметризації, автори дослідження застосовували кількісні підходи і зважали на громадську думку, суспільне бачення збалансованості розвитку міст й окремих проблем забезпечення цієї збалансованості на основі партисипаційного підходу. Розроблюючи методологію, науковці врахували набори показників, що їх використовують ООН і країни ЄС, а також

найкращі світові практики міського розвитку. Йдеться, зокрема, про рівень вибору й опрацювання індикаторів; критерії такого вибору; політико-правові інструменти; учасників вибору та використання; принципи вибору; пріоритетність; сферу оцінювання збалансованості; ступінь агрегованості індикаторів. Зрештою, запропоновану оцінку побудовано на кількісному (індикативному) та якісному (перцептивному) складниках. У такий спосіб дослідники опрацювали інформацію за екологічним, економічним, соціальним аспектами й аспектом доступності – в розрізі українських великих, середніх і малих міст обласного значення.

Окрему увагу в монографії приділено концептові інклюзивності міського розвитку. Цей термін з'явився в науковому та політичному дискурсі відносно нещодавно, проте нині позначає один із пріоритетних напрямів сучасних урбаністичних досліджень, а принципи інклюзивності й згуртованості широко декларують у своїх документах ООН і ЄС. У широкому значенні інклюзивність – це подолання нерівності, а іноді й «несправедливості» простору. На практиці зазвичай ідеться про сприяння мобільності різних верств населення, формування громадських просторів, удосконалення різних об'єктів соціальної інфраструктури.

Монографія пропонує загальне бачення розвитку українських міст на засадах збалансованості, що ґрунтується на імперативі екологічності, забезпеченні комплексності міського розвитку на всіх рівнях (від національного до місцевого), а також відповідності вимогам постіндустріального суспільства, зокрема щодо розвитку креативних індустрій, брендингу, інноваційності виробництва, розширення функцій міст.

Виконане дослідження особливо цікаве у контексті майбутньої відбудови українського міського середовища, що потребуватиме комплексної ревіталізації після розпочатої Росією торік повномасштабної війни про України. Вочевидь, відновлення має ґрунтуватися на нових підходах і до безпеки, і до збереження довкілля, і до соціальних потреб. Ці підходи мають забезпечити якісні й безпечні умови проживання міського населення, поліпшення естетики і функціональності міських просторів, високий рівень їхньої збалансованості (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2023. – 3.11).*

Астрономічна наука

У ніч проти 6 листопада в різних регіонах України було видно північне сяйво червоного кольору. Це вже другий випадок за цей рік. Чому так відбувається і чи побачать українці знову північне сяйво найближчими роками? Це явище прокоментував науковий співробітник відділу астрометрії та космічної геодинаміки Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидат педагогічних наук М. Лашко.

Учений пояснив, що причина появи північного сяйва 5 листопада така сама, як і в квітні, – дуже сильна магнітна буря, великий викид частинок із

Сонця: «Як наслідок, сяйво було видиме на нетипових широтах (50 і нижче). Його було видно на наших широтах і навіть південніше аж до північної Італії. Північне сяйво – це світіння верхніх шарів атмосфери. Воно виникає в розріджених шарах атмосфери на висоті близько 100 км унаслідок коронарних спалахів на Сонці й викидів зарядженого (іонізованого) гелію – його ядер. Так от, коли викид цих частинок не дуже потужний, то північне сяйво видно на південному й північному полюсах Землі, бо ці магнітні полюси притягують заряджені частинки. Тому можемо уявити, яким потужним був викид частинок на Сонці, якщо північне сяйво дійшло до України та північної Італії».

М. Лашко також зауважив, що північне сяйво – природне явище, яке може повторюватись у наших широтах і в майбутньому, та цього не треба боятись, – ці спалахи не випалюють кисень у нашій атмосфері, як можуть писати деякі псевдонауковці.

Астроном також пояснив як впливає сонячна активність на Землю та чому сяйво було саме червоного кольору (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2023. – 9.11).*

До уваги держслужбовця

А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ

П. Штих, наук. співроб. НБУВ (наук. та бібліогр. ред.).

Нові надходження до відділу науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

1. Автографи та дарчі написи на книгах українських письменників у фонді Національної бібліотеки України для дітей : бібліогр. покажч. / уклад. Н. В. Загайна ; наук. ред. А. І. Гордієнко ; Нац. б-ка України для дітей. – Київ, 2021. – 152 с. : іл.

У покажчику подано бібліографічні описи книг українських письменників з автографами та дарчими написами, що містяться у фонді Національної бібліотеки України для дітей. Видання складається з чотирьох розділів: «Книги для дітей-читачів дошкільного та молодшого шкільного віку», «Книги для дітей-читачів середнього шкільного віку», «Книги для дітей-читачів старшого шкільного віку» та «Книги для організаторів дитячого читання».

Допоміжно-пошуковий апарат складає «Іменний покажчик». У кінці книги вміщено додаток «Зразки окремих автографів та дарчих написів українських письменників».

Шифр НБУВ: Ва847318

Шифр ВНБІ: Ш8(4УКР)я1 А22

2. Андрій Бондарчук – народний депутат України І скликання, громадський діяч, письменник, журналіст, почесний громадянин Волині, Луцька, почесний краєзнавець України : наук.-допом. біобібліогр. покажч. / ред.-упоряд.: О. В. Гапонюк, Н. Д. Хомяк ; Волин. облрада, Упр. культури з

питань релігій та національностей Волин. облдержадмін., Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки. – Луцьк : Терези, 2021. – 111 с. : фот.

Науково-біобібліографічний покажчик приурочено до 85-річчя від дня народження Андрія Івановича Бондарчука – відомого українського журналіста, письменника та громадського, політичного діяча. У виданні представлено окремі видання творів, праці, публікації у книгах, збірниках, альманахах, антологіях, книги, видані за сприяння А. Бондарчука, публіцистичні статті, а також матеріали, що відображають його діяльність.

Допоміжний апарат складається з іменного покажчика та абеткового покажчика періодичних видань.

Шифр НБУВ: Ва865269

Шифр ВНБІ: д Б81

3. Валентин Чемерис – великий працівник пера (до 85-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / упоряд.: О. Ю. Бельська, Л. Ю. Гусак, С. Ю. Жилінська ; ред. І. С. Голуб ; Упр. культури, туризму, національностей і релігій Дніпропетр. облдержадмін., Дніпропетр. обл. універс. наук. б-ка ім. Первоучителів слов'ян. Кирила і Мефодія. – Дніпро : ДОУНБ, 2021. – 51 с. : фот. – (Серія «Літературна Дніпропетровщина» ; вип. 11).

Біобібліографічний покажчик представляє матеріали про життя та творчість відомого в Україні прозаїка, автора численних історичних, гумористичних, дитячих творів. Видання має рекомендаційний характер і містить вступну статтю, ілюстровану фотографіями В. Чемериса та обкладинок його книг, а також бібліографію творів письменника і публікацій про нього.

Допоміжний апарат містить іменний покажчик авторів статей про ювіляра.

Шифр НБУВ: Ва865835

Шифр ВНБІ: д Ч-42

4. «Ви живіть, мої вірші, як вільні вітри...» : біобібліогр. довідка до 60-річчя з дня народж. поета В. Ц. Міхалевського / підгот. Л. В. Марчук ; відп. за вип. В. Ю. Черноус ; Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін., Обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка. – Хмельницький, 2021. – 69, [1] с. : фот.

Видання містить коротку біографічну довідку подільського поета Віталія Міхалевського, матеріали про його життя і творчість, вірші поета. Додано також анотований список збірок, список літератури та ресурсів мережі «Інтернет» про життєвий і творчий шлях поета.

Шифр НБУВ: Ва865274

Шифр ВНБІ: д М69

5. Володимир Кирилович Малик (1921–1998) : бібліогр. покажч. : до 100-річчя від дня народж. / уклад.: М. А. Федорова [та ін.] ; відп. за вип. Л. М. Власенко ; Департамент культури і туризму Полтав. облдержадмін., Полтав. обл. універс. наук. б-ка ім. І. П. Котляревського, Лубен. район. б-ка ім. В. К. Малика. – Полтава : АСМІ, 2021. – 87, [16] с. : фот. – (Серія «Письменники Полтавщини»).

Бібліографічний покажчик системно репрезентує публікації видатного українського письменника В. Малика, а також розкриває наукові, публіцистичні, художні

джерела про нього та його творчість. Книгу присвячено 100-річчю від дня народження славного полтавчанина. Видання складається зі вступного слова «Від укладачів», статті В. П. Карпенка-Землянина «Горить свіча слави пісняря історії України» і трьох розділів: «Колос слова золотий», «Стежками долі Володимира Малика», «Горить свіча слави літописця». Матеріали в розділах розташовано за алфавітом. 572 позиції у покажчику пронумеровано. Хронологічні рамки добору літератури з 1957 по 2020 рр. До довідкового апарату входить іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва865573

Шифр ВНБІ: д М19

6. Геннадій Павлович Щипківський : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т. М. Іванова ; ред. І. С. Шелестович ; відп. за вип. Л. В. Арюпіна ; консультант Т. В. Добко ; Одес. нац. наук. б-ка. – Одеса : Астропринт, 2022. – 198, [9] с. : фот. – (Серія біобібліографічних покажчиків «Письменники Одеси» ; вип. 44).

Серію «Письменники Одеси» було започатковано 1980 року. Покажчик присвячено життю і творчості відомого українського поета, прозаїка та громадського діяча Геннадія Павловича Щипківського. Підготовка матеріалу провадилася за фондами Одеської національної наукової бібліотеки та за особистим архівом Г. Щипківського. У першу частину покажчика увійшли нариси та відгуки колег, друзів і шанувальників творчості письменника. Друга, основна, частина – це бібліографія Г. Щипківського, що красномовно демонструє вагомість його творчого доробку. Вона містить опис творів митця (романи, повісті, новели, поетичні збірки, книги есеїв, краєзнавчі видання), рецензії та відгуки на них, поданих за хронологією. У розділ «Література про життя і творчість» включено довідкові, біографічні, бібліографічні матеріали та вебресурси, що розкривають життєвий шлях, літературну творчість письменника, його громадську діяльність і свідчать про високий авторитет у суспільстві.

Дібрані матеріали описано за чинними правилами і систематизовано у відповідних розділах та підрозділах, що дає змогу легко виявити потрібну групу документів чи окремі з них. Подано також покажчики імен, періодичних видань і список аббревіатур.

Шифр НБУВ: Ва862036

Шифр ВНБІ: д Щ86

7. Гриневецький Володимир Трифонович : біобібліогр. до 85-річчя від дня народж. / уклад.: Н. І. Батова, В. І. Гарник ; авт. вступ. ст.: Л. Ю. Со-рокіна, М. В. Давидюк ; наук. ред. Є. І. Стеценко ; НАН України, Ін-т географії. – Київ : Ін-т географії НАН України, 2019. – 57 с. : іл.

У виданні відображено основні етапи життя, наукової, науково-організаційної діяльності та вміщено хронологічний перелік друкованих праць (1960–2017) Володимира Трифоновича Гриневецького, відомого фізико-географа, ландшафтознавця, кандидата географічних наук, фахівця в галузі теорії і методики фізичної географії, ґрунтознавства, стаціонарних ландшафтознавчих досліджень. До 90-річчя від дня народження В. Гриневецького у 2022 р. вийшла доповнена біобібліографія, у якій вміщено хронологічний перелік друкованих праць за 1959–2018 рр.

Шифр НБУВ: Ва858863

Шифр ВНБІ: д Г85

8. Дворецький А. І. Дніпровське водосховище : бібліогр. покажч.-довід. / А. І. Дворецький, Р. О. Новіцький, А. А. Булейко ; М-во освіти і науки України ; Дніпров. держ. аграр.-екон. ун-т. – Дніпро : Ліра, 2022. – 151 с. : рис.

Присвячується 100-річчю Дніпровського державного аграрно-економічного університету (1922–2022) і 95-річчю від дня заснування Дніпропетровської державної гідробіологічної станції. Видання представлено в авторській редакції О. Головатої (коректор). Основною метою покажчика-довідника є полегшення пошуку наукової інформації та першоджерел регіональних досліджень Дніпровського (Запорізького) водосховища для здобувачів вищої освіти, які працюють над підготовкою курсових і кваліфікаційних дипломних робіт, аспірантів, науковців під час проведення досліджень за темою дисертації та написання наукових праць. Для полегшення сприйняття інформації текстова частина бібліографічного покажчика-довідника подається тематичними розділами. Бібліографія покажчика-довідника містить посилання на наукові праці з методичних аспектів досліджень водосховища, загальних гідробіологічних питань, гідрофауністики та гідроботаніки, біології тощо. У часовому вимірі бібліографічний покажчик-довідник охоплює період від існування порожистого Дніпра-Борисфена (V ст. до н. е. – 1930-ті роки) до нинішніх часів (2022 р.). Загалом наведено понад 1200 літературних посилань, що стосуються наукових досліджень саме порожистого Дніпра і утвореного на ньому Дніпровського (Запорізького) водосховища.

Шифр НБУВ: Ва857555

Шифр ВНБІ: Д22(4УКР-ДНІ)я1 Д24

9. Єрмілов В. С. Лікарі дорадянського Миколаєва : біогр. довід. / В. С. Єрмілов ; вступ. ст. В. С. Єрмілова. – Миколаїв : Іліон, 2022. – 146, [1] с.

У довіднику в словниковому вигляді представлено короткі біографічні дані майже всіх лікарів Миколаєва за період від заснування міста до 1920 р. Представлені дані про них багато в чому цікаві та евристичні. Ознайомлення з виданням сприятиме формуванню цілісної картини складу і дій лікарської корпорації міста, дасть змогу оцінити персональний внесок кожного лікаря в розвиток системи медичної допомоги, насамперед бідному населенню міста, яке переважало за кількістю, а також їхній внесок у діяльність багатьох місцевих організацій та установ. Дати в довіднику наведені за старим стилем. Допоміжний апарат вміщує алфавітний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва857101

Шифр ВНБІ: Р(4УКР-МИК)д я2 Є73

10. Золоті кораблі Василя Горбатюка : біобібліогр. покажч. до 65-річчя від дня народж. / уклад.: Т. В. Копаничук, Л. В. Марчук ; Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін., Обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка. – Вид. 2-е, допов. та перероб. – Хмельницький : Хмельниц. обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка, 2020. – 65 с. : іл., фот.

У біобібліографічному покажчику подається довідковий матеріал про життя, літературну творчість відомого подільського письменника, журналіста Василя Івановича Горбатюка та декілька творів із його творчого доробку.

Шифр НБУВ: Ва865321

Шифр ВНБІ: д Г67

11. Їх надихало Поділля : біобібліогр. покажч. (письменники, життєпис яких пов'язаний з нашим краєм) / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін., Обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка. – Хмельницький : Хмельниц. обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка, 2019. – 44 с. : іл., фот.

Хмельниччина в різні часи своєї історії дала прихисток та насагу для творчості багатьом знаменитим письменникам, діячам культури. Серед них були Т. Шевченко, Леся Українка, Л. Глібов та багато інших особистостей, котрим довелося побувати чи прожити у цій місцевості певний час, описати в своїх творах історичне минуле цього дивовижного краю, побут подолян, його неповторну природу. Це бібліографічне видання знайомить із короткими біографічними даними письменників, розповідає про місця, у яких вони побували, про їхні твори, написання яких пов'язане з Поділлям. Також подано рекомендаційні списки матеріалів, що доповнять знання з даної теми.

Шифр НБУВ: P140771

Шифр ВНБІ: д К78

12. «Йду, де душі високо». Неоніла Яніцька: поетеса, журналістка, прозаїк, художниця : біобібліогр. покажч. / уклад.: В. Тарчевська, Т. Ковальчук, С. Дашкевич ; відп. за вип. Т. М. Таньчук ; Хмельниц. облрада, Обл. б-ка для юнацтва. – Хмельницький : Хмельниц. обл. б-ка для юнацтва, 2020. – 104 с. – Назва обкл. : Неоніла Яніцька. «Йду, де душі високо» : біобібліогр. покажч.

У біобібліографічному покажчику подаються матеріали про життя і творчість відомої поетеси, журналістки, художниці, лауреатки Всеукраїнських літературних премій та конкурсів (ім. Михайла Чабанівського, ім. Леся Мартовича, ім. Всеволода Нестайка, ім. Анатолія Криловця), Міжнародної літературно-мистецької премії імені Пантелеймона Куліша, обласної літературної премії ім. Миколи Федунця, членкині НСПУ та НСЖУ.

Книга містить чотири розділи: «Окремі видання творів Неоніли Яніцької», «Публікації творів Н. Яніцької у збірниках, періодичних виданнях, мережі Інтернет», «З журналістського доробку», «Публікації про Н. Яніцьку та її творчість».

Шифр НБУВ: VA865057

Шифр ВНБІ: д Я62

13. Леонід Феоктистович Черногор – професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : біобібліогр. покажч. / уклад. В. Т. Розуменко ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2020. – 127 с.

Видання присвячено 70-річному ювілею Леоніда Феоктистовича Черногора, надані основні відомості з його біографії. Перераховані основні напрями наукових досліджень в галузі радіофізики, дистанційного радіозондування, фізики Землі – атмосфери – геокосмосу, теорії сигналів і телекомунікацій, а також фізичної геоєкології. Описані найважливіші наукові досягнення. Покажчик містить відомості про наукові та науково-методичні праці професора факультету радіофізики, біомедичної електроніки та комп'ютерних систем Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Л. Черногора. Наведено перелік монографій, наукових і науково-популярних статей, навчальних посібників, а також навчально-методичних видань ювіляра.

Шифр НБУВ: Va858141

Шифр ВНБІ: д Ч-75

14. Літературна Біла Церква : біобібліогр. покажч. / упоряд.: Т. Г. Біла, О. В. Дученко, О. О. Нагорна ; відп. за вип. Р. П. Григоренко ; Від. культури і туризму Білоцерків. міськради, КЗ БМР Білоцерків. міська ЦБС ім. Петра Красножона, Від. метод. та бібліогр. роботи. – Вид. 2-ге, змін., допов. – Біла Церква, 2019. – 53 с. : фот.

Покажчик присвячений творчості знаних поетів і прозаїків м. Біла Церква, у т. ч. лауреатам Національної премії ім. Тараса Шевченка та Білоцерківської міської літературно-мистецької премії ім. І. С. Нечуя-Левицького. Видання містить біографії письменників та дані про їхні твори. Матеріал розташований за хронологією. Підбір матеріалу закінчується 2019 р. Довідковий апарат складається з іменного покажчика, без зазначення сторінок.

Шифр НБУВ: Ва865578

Шифр ВНБІ: Ш5(4УКР)дя1 Л64

15. Микола Костянтинович Зеров (1890–1937) : біобібліогр. покажч. : до 130-річчя від дня народж. / уклад.: М. А. Федорова [та ін.] ; Департамент культури і туризму Полтав. облдержадмін., Полтав. обл. універс. наук. б-ка ім. І. П. Котляревського, Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава : АСМІ, 2020. – 187 с. : портр. – (Серія «Письменники Полтавщини»).

Покажчик системно репрезентує прижиттєві та посмертні публікації видатного українського письменника, науковця, культурного діяча доби Розстріляного відродження, жертви сталінських репресій Миколи Зерова, а також максимально охоплює наукові, публіцистичні, художні джерела про нього та його творчість. Це перше українське науково-бібліографічне видання такого типу. Книга приурочена до 130-річчя від дня народження славетного полтавчанина. Видання містить вступне слово «Від укладачів», статтю Г. Білик «Неперехідна значущість творчої постаті Миколи Зерова: погляд із XXI сторіччя», два розділи: «Публікації Миколи Зерова: літературно-художні твори й переклади, монографії, статті різних жанрів, епістолярій», «Публікації про Миколу Зерова». Довідковий апарат складається з іменного покажчика.

Шифр НБУВ: Ва865572

Шифр ВНБІ: д 3-58

16. Набуток зрілого таланту : біобібліогр. покажч., присвяч. життю та творчості Анатолія та Галини Гаїв / упоряд.: Т. Г. Біла, О. О. Нагорна ; відп. за вип. Р. П. Григоренко ; Упр. культури і туризму Білоцерків. міськради, КЗ БМР Білоцерків. централіз. система ім. Петра Красножона, Від. метод. та бібліогр. роботи. – Біла Церква, 2022. – 94 с. : фот.

Покажчик містить інформацію про твори письменників, біографічні матеріали, журналістську діяльність Анатолія Гаїв, публіцистичні публікації, у т. ч. статті про АТО та ООС на сході України, матеріали з домашнього архіву сім'ї Гаїв тощо. Публікації розміщено за хронологією. Підбір матеріалу закінчується червнем 2021 р. Допоміжний апарат складається з: алфавітного покажчика авторів і персоналій; покажчика періодичних видань.

Шифр НБУВ: Ва865576

Шифр ВНБІ: д Г14

17. «Наша спадщина» : покажч. змісту журн. №№ 1–25 / уклад. І. Сварник ; КЗ ЛОР «Львів. обл. універс. наук. б-ка». – Львів : Растр-7, 2021. – 35 с.

Видання розкриває зміст часопису «Наша спадщина», започаткованого групою ентузіастів пам'яткоохоронної справи з 2014 р. Журнал висвітлює проблеми збереження, реставрації та використання пам'яток історії та культури, біографії істориків, археологів, архітекторів, працівників бібліотек, архівів і музеїв, які займалися охороною культурної спадщини. Окрім огляду змісту, видання містить довідково-пошуковий апарат: іменний і географічний покажчики.

Шифр НБУВ: P139955

Шифр ВНБІ: Я172(4УКР)12 Н37

18. Невтомний дослідник рідного краю : до 85-річчя від дня народж. В. Б. Страшевича : біобібліогр. покажч. / уклад.: Л. Т. Демченко, О. М. Крамар ; Упр. культури та охорони культур. спадщини Черкас. облдержадмін., Комун. закл. «Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка» Черкас. облради. – Черкаси : ОУНБ ім. Тараса Шевченка, 2022. – 39 с. : іл. – (Серія «Черкащини славетні імена»).

Покажчик присвячено життю, творчості краєзнавця Василя Борисовича Страшевича. Видання містить біографічну довідку про нього, бібліографію праць В. Страшевича та літератури про нього. Структурно видання складається зі статті від укладачів, біографії В. Страшевича, нарису кандидата історичних наук В. Мельниченка. Бібліографічна частина покажчика складається з п'яти розділів, які так само діляться на підрозділи. Описи розташовано за хронологією та за алфавітом. Видання містить бібліографічні описи книг, матеріалів з періодичних видань, які були опубліковані протягом 1975–2019 рр. Бібліографічні описи частково анотовані. Допоміжний апарат складається з іменного покажчика. Електронна версія покажчика розташована на сайті Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Т. Шевченка.

Шифр НБУВ: P140075

Шифр ВНБІ: д С83

19. Не ради слави : до 85-річчя від дня народж. науковця, лікаря, педагога, поета Федора Олексійовича Тишка : біобібліогр. покажч. / упоряд. Л. І. Самчук ; наук. ред. Т. А. Остапенко ; Нац. наук. мед. б-ка України. – Київ : Коляда О. П., 2022. – 200 с. : іл., фот. – (Серія «Медична біографістика»).

У покажчику представлено науковий і поетичний доробок доктора медичних наук, професора кафедри оториноларингології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, лауреата Державної премії УРСР, заслуженого діяча науки і техніки України, академіка АН Вищої школи України, академіка Нью-Йоркської академії наук Федора Олексійовича Тишка, відомого в Україні та за її межами вченого, хірурга-оториноларинголога протягом 58 років діяльності (1964–2021). До видання увійшла література про життя та діяльність Ф. Тишка.

Шифр НБУВ: Ва860922

Шифр ВНБІ: д Т47

20. Олександр Якович Рахно : біобібліогр. покажч. / уклад. і авт. вступ. ст. О. Б. Коваленка ; наук. ред. О. Б. Коваленко ; відп. за вип. І. М. Аліференко ; Чернігів. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Нац. ун-т «Чернігів. колегіум ім. Т. Г. Шевченка», Чернігів. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України. – Чернігів : Чернігів. ОУНБ ім. В. Г. Короленка, 2019. – 32 с. – (Серія «Історики та краєзнавці Чернігівщини» ; вип. 26).

Біобібліографічний покажчик розрахований на науковців-істориків, краєзнавців, музейних і бібліотечних працівників, вчителів і всіх, хто цікавиться історією та культурою України та Чернігівщини. Бібліографія праць О. Я. Рахна розташована за принципом прямої хронології, а в межах років – наступним чином: окремі праці, статті із наукових збірників і часописів за алфавітом назв; публікації про О. Я. Рахна – у прямій хронології. Добір літературних джерел завершено 30 листопада 2019 р.

В анотаціях наводиться додаткова інформація щодо окремих видань. Посібник супроводжується допоміжним довідковим апаратом, що складається з іменного та географічного покажчиків.

Шифр НБУВ: Р140078

Шифр ВНБІ: д Р27

21. «Пишу про те, що болить мені й Україні...» : бібліогр. довідка до 80-річчя від дня народж. Мар'яна Красуцького / уклад. Т. В. Копаничук ; Департамент інформ. діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін. ; Обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка. – Хмельницький : Хмельниц. обл. б-ка для дітей ім. Т. Г. Шевченка, 2023. – 25 с. : іл., фот.

Бібліографічна довідка присвячена М. І. Красуцькому – знаному українському письменнику та журналісту. Видання вміщує коротку біографію, статті про його творчість, анотований список окремих видань, бібліографічний покажчик творів М. Красуцького та літератури про нього.

Шифр НБУВ: Р140768

Шифр ВНБІ: д К78

22. Професор Пугач Андрій Миколайович : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 2004–2020 роки / уклад.: А. Г. Братчик [та ін.] ; відп. ред. А. Г. Братчик ; М-во освіти і науки України, Дніпров. держ. аграр.-екон. ун-т, Наук. б-ка. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. – 197, [1] с. : фот. кольор. – (Біобібліографія вчених-аграріїв ДДАЕУ ; вип. 15). – Текст укр., рос., англ.

У виданні відображено основні етапи життя, наукову, науково-дослідну, педагогічну, організаторську та громадську діяльність Андрія Миколайовича Пугача. Науковий доробок ученого становить понад 662 наукових і науково-методичних праць, у тому числі підручників, 8 навчальних посібників, 12 монографій і 436 патентів України на винаходи. До багатьох наукових праць пропонується повнотекстовий доступ, що дає змогу здобувачам вищої освіти та науковцям використовувати джерела в дистанційному режимі.

Допоміжний апарат містить: іменний покажчик, алфавітний покажчик назв творів друку та предметно-тематичний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва861593

Шифр ВНБІ: д П88

23. Рівне 1991–2021. Пам'ятники та пам'ятні дошки : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. Гайдук, Т. Сяська, Г. Куховець ; за наук. ред. А. А. Жив'юка ; відп. за вип.: В. О. Гупалюк, Ю. А. Фаєвський ; Упр. культури і туризму виконкому Рівнен. міськради, Рівнен. централізов. бібліотеч. система, Центр. міська б-ка ім. В. Г. Короленка. – Рівне : Волин. обереги, 2021. – 235 с. : іл.

Покажчик повідомляє про меморіальні об'єкти та споруди, що з'явилися у Рівному за часів Незалежності. Ця книга містить інформацію про меморіальні та анотаційні дошки, пам'ятники і пам'ятні знаки. До покажчика включено бібліографічні описи книг, статей із періодичних видань, інтернет-джерел, опублікованих у 1991–2021 рр. Подані у покажчику матеріали не є вичерпними. Довідковий апарат містить алфавітний покажчик назв об'єктів, іменний покажчик осіб, яким встановлено пам'ятники, меморіальні та анотаційні дошки, а також покажчик використаних періодичних видань.

Шифр НБУВ: Ва857211

Шифр ВНБІ: ТЗ(4УКР-РІВ)я1 Р49

24. Самородов В. М. А. Є. Зайкевич і Полтавщина: факти, документи, бібліографія / В. М. Самородов, С. В. Поспелов ; наук. ред. В. М. Самородов ; Полтав. держ. аграр. ун-т. – Полтава : Дивосвіт, 2022. – 73, [1] с. : іл. – (Історико-бібліографічна серія «Постаті аграрної та біологічної науки Полтавщини: факти, документи, бібліографія» ; кн. 15).

Видання присвячено 180-річчю від дня народження професора Анастасія Єгоровича Зайкевича. Викладено найбільш повне систематизоване авторське бачення творчої долі класика української аграрної науки А. Зайкевича на прикладі його зв'язків із своєю малою батьківщиною – Полтавщиною. Констатовано синергізм цих стосунків, їхню різнопланову складову, творчий зміст якої залишається актуальним.

Шифр НБУВ: Ва861056

Шифр ВНБІ: д 3-17

25. Степан Євстахійович Сапеляк – поет, літературознавець, громадський діяч (1952–2012) : біобібліогр. покажч. / уклад.: М. В. Пайонк, Т. В. Добко ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голов. ред.), В. І. Вітенко, Т. В. Добко, С. С. Кіраль ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Тернопіл. обл. універс. наук. б-ка. – Київ : Світ успіху, 2022. – 146, [1] с. : іл., кольор. іл.

Посібник охоплює бібліографію окремих друкованих видань і публікації творів видатного українського поета, публіциста, літературознавця, правозахисника Степана Євстахійовича Сапеляка (1952–2012), а також літературу про його життя та діяльність, опубліковану упродовж 1974–2021 рр. Біобібліографічний покажчик містить метабібліографію, фотоілюстративний матеріал. Допоміжний апарат складається з покажчика імен.

Шифр НБУВ: Вє70132

Шифр ВНБІ: д С19

26. «У слові важать совість і любов». Петро Маліш – журналіст, письменник, публіцист : біобібліогр. покажч. / уклад.: В. Б. Тарчевська, Т. Д. Ковальчук, С. Л. Дашкевич ; відп. за вип. Т. М. Таньчук ; Упр.

культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін., Обл. б-ка для юнацтва. – Хмельницький : Хмельниц. обл. б-ка для юнацтва, 2019. – 120 с.

У покажчику подано матеріали про життєвий, творчий шлях журналіста та письменника Петра Маліша, лауреата премій: всеукраїнської імені Якова Гальчевського «За подвижництво в державотворенні», регіональної «Скарби землі Болохівської», обласних – ім. Т. Г. Шевченка та Дмитра Прилюка, Хмельницької міської премії ім. М. Орловського. Один із псевдонімів, під яким публікується в пресі – П. Синьогірний.

Шифр НБУВ: Ва865058

Шифр ВНБІ: д М19

27. Українська революція (1917–1921) в іменах: вінницькі сторінки : біограф. довід. / І. Батирєва [та ін.] ; упоряд. Т. Р. Кароєва ; Вінниц. облдержадмін., Вінниц. облрада, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця : Твори, 2019. – 319, [24] с. : іл., карти, фот.

У виданні подано біографічний матеріал про діячів доби Української революції (1917–1921), пов'язаних з теренами сучасної Вінницької області. Він охоплює уродженців краю та тих осіб, які брали активну участь у діяльності українських інституцій цієї доби. Усього пропонується 373 статті та довідки, які, за можливості, доповнено портретними зображеннями. Для зручності використання подано іменний і географічний покажчики, картосхеми основних воєнних подій на теренах краю, а також відомості про авторів статей. Довідник буде цікавим для науковців, освітян, працівників культури та галузі туризму, краєзнавців і всіх, хто цікавиться та досліджує історію Подільського краю.

Шифр НБУВ: Вс69458

Шифр ВНБІ: ТЗ(4УКР-ВІН)61д я2 У-45

28. Юрій Володимирович Буйнов – доцент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : біобібліогр. покажч. / уклад. О. Г. Павлова ; наук. ред., авт. вступ. ст. С. І. Посохов ; уклад. бібліогр. С. Р. Марченко ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Наук. б-ка. – Харків, 2020. – 34, [5] с. : фот.

Біобібліографічний покажчик містить біографію, список наукових, навчально-методичних, науково-популярних праць доцента кафедри історіографії, джерелознавства та археології Юрія Володимировича Буйнова, інформацію про захищені під його керівництвом дисертації, археологічні експедиції та розкопки, керівником або учасником яких він був. До біобібліографічного покажчика також увійшли відомості про Звіти археологічних експедицій, керівником яких був учений, літературу про нього та ін.

Довідковий апарат містить іменний покажчик та список скорочень.

Шифр НБУВ: Р139524

Шифр ВНБІ: д Б90

29. «Я житиму сльозою серед співів» (з нагоди 150-річчя від дня народження Лесі Українки) : бібліогр. покажч. / упоряд. А. А. Понагайба ; авт. передм. А. Г. Дибя ; відп. за вип. Л. А. Стасюк ; Упр. культури, з питань релігій та національностей Волин. облдержадмін., Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки. – Луцьк : Терези, 2021. – 323 с. : портр.

Бібліографічний покажчик містить бібліографічні записи у збірниках, монографіях, періодичних виданнях за 2001– лютий 2021 рр., матеріали про життя і творчість Лесі Українки (Лариси Петрівни Косач-Квітки).

Шифр НБУВ: Ва865270

Шифр ВНБІ: д У45

30. Ярема Кравець = Yarema Kravets' : біобібліогр. покажч. / уклад.: У. Романюк, І. Дарчук ; передм.: О. Кравець ; редкол.: В. Кметь (голова), Л. Купин, О. Седляр ; резюме: фр. мовою Я. Кравець, англ. мовою І. Теплий ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Наук. б-ка. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. – 262, [1] с. : портр. – (Українська біобібліографія. Нова серія ; чис. 35).

Біобібліографічний покажчик висвітлює життєвий і творчий шлях відомого вченого, перекладача, кандидата філологічних наук, доцента кафедри світової літератури Львівського національного університету ім. Івана Франка, завідувача кафедри (1996–2010), члена Національної спілки письменників України (1982), дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка (2002). Доробок вченого становить понад 700 праць та охоплює період 1964 по 2018 рр. Матеріали систематизовано у двох частинах: «Науково-педагогічний і творчий доробок Яреми Кравця», «Література про Ярему Кравця». До додатку входять рецензії та відгуки на дисертаційні дослідження. Загалом біобібліографічний покажчик налічує 1296 позицій.

Допоміжний апарат видання складається з: алфавітного покажчика монографічних досліджень, статей, виступів, рецензій, гасел; алфавітного покажчика перекладів; іменного покажчика. Окремим блоком подано ілюстрації: обкладинки опублікованих видань, фотокопії деяких матеріалів науковця та фотодокументи (з зазначенням дати та коментарями).

Шифр НБУВ: Ва862498

Шифр ВНБІ: д К77

31. Ярослав Йосифович Щур : бібліогр. покажч. / упоряд. О. Л. Іванків ; авт. вступ. ст. А. В. Кітик ; відп. ред.: Т. М. Брик, О. Л. Іванків ; НАН України, Ін-т фізики конденс. систем. – Львів : Ін-т фізики конденс. систем НАН України, 2022. – 29 с. – (Бібліографія українських вчених).

Покажчик підготовано до 60-річчя від дня народження українського вченого, фізика-теоретика, знаного фахівця в галузі теорії твердого тіла, фізики фероелектриків і комп'ютерного моделювання твердих тіл доктора фізико-математичних наук Ярослава Йосифовича Щура. У ній відображено основні етапи його життя та наукової діяльності. Бібліографічний покажчик подає за хронологією наукові публікації вченого, а також алфавітний покажчик його співавторів. Науковий доробок Я. Щура складають понад 100 праць, більша частина яких опублікована в журналах світового рівня.

Шифр НБУВ: Р139945

Шифр ВНБІ: д Щ98

32. Ярослав Ткачівський: «...І серцем, й словом свічу на землі» : зб. матеріалів / уклад.: О. І. Шаран, М. М. Гривнак, І. В. Пороговська ; наук. ред. Л. В. Бабій ; Упр. культури, національностей та релігій Івано-Франків. облдержадмін., Івано-Франків. обл. універс. наук. б-ка ім. Івана Франка, Наук.-метод. від. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2022. – 411 с. : фот.

Видання висвітлює життєвий і творчий шлях славетного галичанина, відомого українського письменника, журналіста, редактора, громадсько-культурного діяча, заслуженого працівника культури України, заступника голови Національної спілки письменників України Ярослава Ткачівського, який своєю творчістю зробив вагомий внесок у мистецьку та духовну скарбницю Прикарпаття, розвиток української літератури.

Шифр НБУВ: Ва861347

Шифр ВНБІ: д Т48